

İslami/Müslüman Erkekliğin Kavramsal Çerçevesi ve İlgili Literatürün Bibliyografik İçerik Analizi

Mehmet Ozan AHNAS | <https://orcid.org/0000-0003-2301-9057>

Dr. | Yazar | ozanahnas@gmail.com

Milli Eğitim Bakanlığı | <https://ror.org/015w2mp89>

Din Sosyolojisi | Diyarbakır, Türkiye

Öz

Müslüman eril kimliklerin inşasına dair sosyolojik ve dini bir bakış açısıyla yapılan az sayıda çalışmadan söz edilmektedir. Türkiye’de cinsiyet ve İslam meselesinde erkeklerin gündelik yaşam pratiklerinin ele alınmasında belirgin bir çalışma eksikliği vardır. Dinin cinsiyet kimliğini şekillendirmede oynadığı rollerin görmezden gelinmesi de İslam toplumlarındaki çoğulcu erkeklik biçimlerinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Erkeklik tanımı, daha geniş bir toplumsal cinsiyet anlayışının parçasıdır. Ataerkil zihniyette kadın öteki olarak tasvir edilir. Erkekler insan paradigmasının birincil konumuna yerleştirilerek kadınlar ikincilleştirilir ve ideal erkekliği korumak için kadınlar zihinsel ve sosyal olarak izole edilir. İslami/Müslüman erkekliğin tek ve kesin bir tanımı yoktur. Erkeklik, herhangi bir din veya kültürde sınıf, yaş ve etnik köken gibi koşullara göre şekillenen bir olgudur. Batı’daki Müslüman erkek imajı yekparedir. Nitekim Müslüman erkeklerin efemine olduğu anlayışı, Müslüman kadınlar hakkında inşa edilen stereotiplerle tezat oluşturmaktadır. İslam tarihi örneklerinde sunulan erkeklik biçimlerinde bir ikilik söz konusudur. Bazıları savaşı bir erkeklik modeli sunarken, bazıları bakımlı, şefkatli, güzel koku kullanan bir erkek modeli tasvir etmektedir. İslamic/Muslim masculinity teriminin kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturmayı amaçlayan bu çalışmada, Müslüman erkeklik terimiyle ilişkilendirilen anlam, değer ve idealler ekseninde bir tasvir yapılmaktadır. Farklı coğrafyalarda yaşayan Müslüman erkeklik örneklerinde yapılan İslamic/Muslim masculinity çalışmaları irdelenerek kavramsal ve kuramsal bir çerçeve sunulmaktadır. Araştırmanın diğer bir konusu, Müslüman erkeklik meselesinde oluşan literatürün analizidir. İlgili literatür bağlamında Müslüman erkeklerin hangi konular çerçevesinde analize tabi tutulduğu, bu çalışmaların hangi problematik meseleleri irdelediği açığa çıkarılmaktadır. Bu doğrultuda literatürdeki akademik ilginin, eksikliklerin, teori, yöntem ve saha deneyimlerinin sistematik analizi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada Muslim masculinity teriminin açığa çıkarılmasında metin analizi tekniği kullanılmıştır. Belirli bir zaman ve bölge sınırlandırılması yapılmadan benzeşik ve maksimum çeşitlilik örnekleme türü ile taranan literatür, araştırmanın konu ve kapsamı dahilinde analiz edilmektedir. Farklı kültürlerde erkeklik üzerine yapılan çalışmalarda erkekliğin değişik biçimlerde inşa edilmesini ‘çoğulcu İslami Erillikler’ yaklaşımını öne çıkarmaktadır. Nitekim araştırmalarda İslami erkeklik kavramı, dinin geniş ahlaki emirleriyle özetlenmeye çalışılmaktadır. Müslüman bir erkek olmanın ne anlama geldiğini açıklamaya çalışan bu araştırmalar, dinlerin ve ideolojilerin erkeklik tariflerini ortaya çıkarmak için her zamankinden daha kritik bir önem arz etmektedir. Araştırmada bahsi geçen çalışmalarda Müslüman erkeklerin dini hayatta oynadıkları roller ve ataerkil düşünceyle kurdukları ilişkisel bağlar eleştirel bir bakış açısıyla incelenmektedir. Bu da tek ve biricik bir erkeklik biçiminin olmadığı anlamına geliyor. Söz konusu çalışmalarda eleştirel ve çoğulcu erkeklik biçimlerinin vurgulandığı görülmektedir. Erkekliğin din, kültür, sınıf, yaş ve etnisite gibi koşullarla şekillenen bir olgu olarak ele alındığı bu çalışmalarda kimi zaman savaşı bir erkeklik modeli sunulurken kimi zaman da bakımlı, sevecen, güzel kokan bir erkek modeli çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Din sosyolojisi, Toplumsal cinsiyet çalışmaları, Erkeklik çalışmaları, İslami/Müslüman erkeklikler, Çoklu erkeklikler

Atıf Bilgisi

Ahnas, Mehmet Ozan. “İslami/Müslüman Erkekliğin Kavramsal Çerçevesi ve İlgili Literatürün Bibliyografik İçerik Analizi”. *Rize İlahiyat Dergisi* 28 (Nisan 2025), 47-64.

<https://doi.org/10.32950/rid.1597341>

Yayın Bilgileri

Türü

Araştırma Makalesi

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Süreç Bilgileri

Geliş Tarihi: 06.12.2024

Kabul Tarihi: 19.03.2025

Yayın Tarihi: 20.04.2025

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Benzerlik Taraması

Yapıldı – iThenticate

Etik Bildirim: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakları & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Dizinlenme Bilgisi

ULAKBİM
TUBITAK

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE LIST FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Conceptual Framework of Islamic/Muslim Masculinity and Bibliographic Content Analysis of Related Literature

Mehmet Ozan AHNAS | <https://orcid.org/0000-0003-2301-9057>

Dr. | Author | ozanahnas@gmail.com

Ministry of National Education | <https://ror.org/015w2mp89>

Sociology of Religion | Diyarbakır, Türkiye

Abstract

There are few studies on the construction of Muslim masculine identities from a sociological and religious perspective. There is a distinct lack of studies on gender and Islam in Turkey that address men's everyday life practices. Ignoring the role of religion in shaping gender identity also makes it difficult to understand pluralistic forms of masculinity in Islamic societies. The definition of masculinity is part of a broader understanding of gender. In patriarchal mentality, women are portrayed as the other. Women are subordinated by placing men in the primary position of the human paradigm, and women are mentally and socially isolated to preserve the ideal masculinity. There is no single and precise definition of Islamic/Muslim masculinity. Masculinity is a phenomenon that is shaped by circumstances such as class, age and ethnicity in any religion or culture. The image of Muslim men in the West is not uniform. Indeed, the understanding that Muslim men are effeminate contrasts with the stereotypes constructed about Muslim women. There is a dichotomy in the forms of masculinity presented in the examples of Islamic history. While some present a warrior model of masculinity, others portray a well-groomed, caring, fragrant male model. In this study, which aims to establish the conceptual and theoretical framework of the term Islamic/Muslim masculinity, a description is made on the axis of the meanings, values and ideals associated with the term Muslim masculinity. A conceptual and theoretical framework is presented by analysing Islamic/Muslim masculinity studies conducted in the sample of Muslim masculinity living in different geographies. Another subject of the research is the analysis of the literature on Muslim masculinity. In the context of the related literature, it is revealed within which issues Muslim men are analysed and which problematic issues these studies examine. In this direction, it is aimed to systematically analyse the academic interest, gaps, theories, methods and field experiences in the literature. In this research, textual analysis technique is used to reveal the term Muslim masculinity. The literature is analysed within the scope of the subject and scope of the research, which is scanned with a similar and maximum diversity sampling type without limiting a specific time and region. In studies on masculinity in different cultures, the construction of masculinity in different ways brings the 'Pluralist Islamic Masculinities' approach to the fore. As a matter of fact, the concept of Islamic masculinity is tried to be summarised with the broad moral commands of the religion. These studies, which try to explain what it means to be a Muslim man, are more critical than ever to reveal the definitions of masculinity of religions and ideologies. In the aforementioned studies, the roles Muslim men play in religious life and the relational ties they establish with patriarchal thought are critically analysed. This means that there is no single and unique form of masculinity. Critical and pluralist forms of masculinity are emphasised in these studies. In these studies, where masculinity is handled as a phenomenon shaped by conditions such as religion, culture, class, age and ethnicity, sometimes a warrior model of masculinity is presented, while sometimes a well-groomed, loving, good-smelling male model is drawn.

Keywords

Sociology of religion, Gender studies, Masculinity studies, Islamic/Muslim masculinities, Multiple masculinities

Citation

Ahnas, Mehmet Ozan. "Conceptual Framework of Islamic/Muslim Masculinity and Bibliographic Content Analysis of Related Literature". *Rize Theology Journal* 27 (October 2024), 47-64.

<https://doi.org/10.32950/rid.1597341>

Publication Information

Type	Research Article	Peer-Review: Double anonymized - Two External
Process Information	Date of Submission: 06.12.2024	Date of Acceptance: 19.03.2025 Date of Publication: 20.04.2025
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.	
Ethics Committee Approval	Ethics committee approval is not required for this study.	
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate	Complaints: ilahiyatdergi@erdogan.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.	
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.	
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.	

 Abstracting and Indexes

 ULAKBİM
 TRTizin

 philosophy

 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
 HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

 EBSCO

 DOAJ

Giriş

Müslüman kadınlar hakkında çok fazla araştırma yapılmışken, Müslüman erkekler konusuna ilişkin sosyolojik ve dini bir bakış açısıyla yapılan az sayıda araştırmadan bahsedilmektedir.¹ Kadınları çok eşlilik, örtünme, boşanma, şahitlik, miras vb. bir dizi konuda irdeleyen birçok akademik çalışmadan söz etmek mümkündür. Erkeksi kimliklerin inşası ve incelenmesi son zamanlardan ortaya çıkmasına rağmen Müslüman eril kimliklerin inşası konusunda belirgin bir çalışma eksikliği vardır. Cinsiyet ve İslam meselesinde yapılan araştırmaların büyük bir kısmı, Müslüman erkeklerin cinsiyetlendirilmiş gündelik yaşam pratiklerini görmezden gelerek kadınların rollerine ve statülerine odaklanmaktadır.²

Batı literatüründe geliştirilen sosyolojik teorilerin ve Müslüman bilginler tarafından Kur'an ve hadis metinlerinin yorumlarına dayandırılarak yapılan araştırmaların Türkiye'deki Müslüman erkek kimliklerine uyarlanarak analiz edilmesi, toplumsal yaşamdaki geleneksel ve modern farklılıkların göz ardı edilmesi sorununu doğurmaktadır. Dinin cinsiyet ve cinselliği şekillendirmede oynadığı rollere atıfların yapılmasına dair gereklilik, İslam toplumlarında çoğulcu erkekliklerin görmezden gelinemeyeceği anlamı taşımaktadır. Bu meyanda Türkiye'deki erkekliklerin inşasında ve şekillenmesinde İslam dininin rolüne ilişkin literatür eksikliği göze çarpmaktadır. Nitekim bu araştırma Türkiye'deki İslamic/Muslim masculinity alanındaki boşluğu görmek açısından önem arz etmektedir.

Toplumsal cinsiyet alanında kadına ilişkin din, kültür, gelenek, modernlik vb. farklı parametreler dikkate alınarak yapılan birçok araştırmadan bahsedilmektedir. Bu meyanda İslam'da kadın başlığı altında hacimli bir literatürün biriktiği görülmektedir. Bu alandaki araştırmalara; Anne Sofie Roald'ın *Women in Islam*,³ Hidayet Şefkatli Tuksal'ın *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*,⁴ Abou El-Fadl'ın *Speaking in God's Name: Islamic Law, Authority and Women*,⁵ Amine Wadud'un, *Kur'an ve Kadın*,⁶ Kecia Ali'nin *Cinsel Ahlak ve İslam* (2015), Hafsa Fidan'ın *Kur'an'da Kadın İmgesi*,⁷ Fatima Mernissi'nin *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik, Bekâret ve Ataerki*⁸ başlıklı birçok çalışma örnek gösterilmektedir. İslam ve kadınları irdeleyen uzun bir araştırma geleneği olmasına rağmen, erkeklerin dindarlığı ve dini somutlaştırmaları yeni bir sürece karşılık gelmektedir.

İslam'da kadınların konumu üzerinde yapılan çok sayıda çalışmada, cinsiyet yalnızca kadınlara atıfta bulunarak tarif edilmekteyken, Müslüman erkeklikler dinin onlara yüklediği görev ve sorumluluklar üzerinden tasvir edilmektedir. Son yıllarda İslami erkekliğe ilişkin sosyolojik ve toplumsal cinsiyet analizlerinde İslami içsel cinsiyetçilik ve ayrımcılık kınanmakta, dini yalnızca marjinalleştirilmiş gruplar açısından dikkate alarak erkeklik dinsel olarak meşrulaştırılmaktadır. Müslüman erkeklerin dinsel yaşamda oynadıkları roller ve ataerki düşünce ile kurdukları ilişkisel bağlar eleştirel bir bakış açısıyla irdelenmelidir. Bu meyanda yapılan araştırmalar kültürel, sosyal ve sembolik egemenlik biçimlerinin nasıl tezahür edildiğine dair ikna edici argümanlar sunmaya olanak tanıyabilmektedir.

Dini bir bakışla erkeklik üzerine güncel araştırmaların sosyolojik literatürde yüzeysel bir düzeyde kaldığı söylenebilir.⁹ Bu araştırmalarda erkeksi kimliklerin anlamlarını etkileyen ve yönlendiren dindarlık faktörü ihmal edilmektedir. Yanı sıra sosyal, kültürel ve politik faktörler çerçevesinde Müslüman erkek kimliklerle ilgili araştırmaların kıt olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, "Müslüman erkekleri cinsiyetlendirilmiş özneler olarak görünür kılan ve erkekliklerin bir geçmişi olduğunu ve Müslüman kültürlerindeki cinsiyet ilişkilerinin bir parçası olduğunu gösteren çok az çalışma vardır."¹⁰

Benzersiz ve tek anlamlı bir İslamic/Muslim masculinity tanımından söz edilmemektedir. Erkeklik, herhangi bir din veya kültürde sınıf, yaş, etnik köken gibi koşullarla şekillenen bir olgudur. Batı'daki Müslüman erkek imajının monolitik olduğu düşünülmektedir.¹¹ Nitekim Müslüman erkeklerin efemine olduğu anlayışı Müslüman kadınlar hakkında kurgulanan klişelerle

¹ Mehmet Ozan Ahnas'ın *İmamlarda Erkeklik Algıları ve Din: Diyarbakır Örneği* adlı doktora tezi, Birsan Banu Okutan'ın *Erillik ve Din* adlı eseri ile Esra Aslan Turan'ın *İmamların Erkeklik Anlayışı* adlı çalışmaları bu araştırmalara örnek olarak gösterilebilir.

² Michael G. Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia", *Comparative Studies in Society and History* 63/3 (2021), 534.

³ Anne Sofie Roald, *Women in Islam: The Western Experience* (London: Routledge, 2001).

⁴ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Otto Yayınevi, 2016).

⁵ Khaled Abou El Fadl, *Speaking in God's Name: Islamic Law, Authority and Women* (Oxford: Oneworld, 2001).

⁶ Amine Wadud Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayıncılık, 2000).

⁷ Kecia Ali, *Cinsel Ahlak ve İslam* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

⁸ Fatima Mernisse, "Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik", *Bekâret ve Ataerki*, ed. Pınar İlkaracan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 99-113.

⁹ Quzgane Lahoucine, *Islamic Masculinities (Global Masculinities)* (London: Zed Books, 2006).

¹⁰ Lahoucine, *Islamic Masculinities (Global Masculinities)*, 231.

¹¹ Abdennur Prado, "Muslim masculinities: An Open Process", *International Congress on Islamic Feminism Critical Muslim* 6 (2008), 2.

tezat bir durumdadır. İslam tarihi örneklerinde de sunulan erkeklik biçimlerinde bir ikilikten bahsedilmektedir. Bazıları savaşçı bir erkeklik modeli sunarken, diğerleri bakımlı, şefkatli, güzel koku kullanan bir erkek modeli çizmektedir. Özellikle Fas ve Osmanlı kültüründe erkekler genellikle yumuşak, hassas olarak tasvir edilmektedir.¹²

Erkeklik kavramının tanımı, cinsiyetin daha geniş şekilde anlaşılmasının bir parçasıdır. Ataerkil zihniyette kadın öteki olarak tasvir edilmektedir. Erkek, insan paradigmasının birincil konumuna yerleştirilerek kadın ikincilleştirilmektedir. Bazı toplumlarda ve kültürlerde ideal erkekliği korumak için kadınlar zihinsel ve sosyal olarak tecrit edilmektedir. Abdennur Prado'ya göre hâkim Müslüman erkeklik modeli ataerkil olarak tanımlanabilmektedir.¹³ Prado, ideal erkeklik için erkekten yapılması istenen bir dizi eylem kılavuzu mevcuttur. Ona göre ataerkil dini elitlerin söylemi Müslümanların zihinlerinde bir ortodokslik oluşturmakta, kaçmanın imkânsız olduğu bir baskı haline gelmektedir.¹⁴

Islamic/Muslim masculinity teriminin kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturmayı amaçlayan bu araştırma, dinin erkeklik rollerinin inşasında oynadığı işleve dair yeni bir anlayışa katkı sunmayı öngörmektedir. Müslüman erkeklik terimiyle ilişkilendirilen anlam, değer ve idealler ekseninde bir Muslim masculinity tasviri yapmaya çalışan bu araştırma, erkekliğin din ile kurmuş olduğu ilişkisel bağlama atıflar yapmaktadır. Dini, cinsiyet kimliğinin yeniden inşasının merkezine alarak yapılan analizlerin başlangıcı da dindeki cinsiyet kavramına odaklanmaktadır. Bu meyanda farklı coğrafyalarda yaşayan Müslüman erkek örneklerinde yapılan Islamic/Muslim masculinity çalışmalarını irdeleyerek ortaya çıkarılan kavramsal ve kuramsal çerçeve bu araştırmanın temel konusu oluşturmaktadır.

Müslüman erkeklik meselesinde oluşan literatürün değerlendirilmesi araştırmanın diğer bir konusudur. İlgili literatürde özellikle Batı kaynaklı çalışmalarda Müslüman erkeklerin hangi konular çerçevesinde analize tabi tutulduğu, bu çalışmaların hangi problematik meseleleri irdelediği açığa çıkarılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu araştırmalarda; “Hangi konular öne çıkmakta? Müslüman erkek kimlikleri hangi yönleriyle ele alınmakta? Erkeklik ve din ilişkisi sosyal hayatın akışı içerisinde nasıl analiz edilmekte? Islamic/Muslim masculinity terimi nasıl tarif edilmekte?” vb. sorular ekseninde betimsel bir analiz yapılmaktadır. Bu doğrultuda literatürdeki akademik ilginin, eksikliklerin, teori, yöntem ve saha deneyimlerinin sistematik analizi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Islamic/Muslim masculinity teriminin geniş bir perspektifle irdelenmesi ve mevcut akademik çalışmaların detaylı bir değerlendirmesinin ortaya konulması için araştırmada nitel bir yöntem tercih edilmiştir. Müslüman erkekler üzerine değişik konularda yayınlanmış çalışmalarda ele alınan Islamic/Muslim masculinity kavramının betimleyici bir analizinin yapılmasında nitel yöntemin çalışmanın amacına uygun olacağı düşünülmüştür. Nitel yöntem, araştırılan konuya ilişkin derinlemesine ve kuşatıcı bir çalışma biçimini öngörmektedir.¹⁵ Diğer bir ifadeyle niteliksel yöntem ile araştırılan konuya ilişkin çok daha geniş bir bakış açısı elde edilebilmektedir.¹⁶ Bu meyanda cinsiyet örüntüsünün dinsel temalarının incelendiği araştırmaların geniş bir düzlemde sorgulanması için nitel yöntemle başvurulmuştur.

Araştırmanın verileri Müslüman erkekleri konu edinen ve Islamic/Muslim masculinity teriminin tarif edildiği çalışmalardan toplanmıştır. Müslüman erkeklik meselesi ekseninde yapılan çalışmaların seçiminde benzeşik ve maksimum çeşitlilik örnekleme türü kullanılmıştır. Belirli bir zaman ve bölge sınırlandırılması yapılmadan, konu kapsamı çerçevesindeki çeşitli çalışmalar analiz edilmiştir. Hacimli bir literatür ile karşı kalınsa bile, ulaşılan sonuçlar bağlamında bir tasnife gidilerek, araştırmanın amaçları ve problemleriyle ilgili olan çalışmalar değerlendirilmiştir. Ayrıca Islamic/Muslim masculinity kavramının tarif edildiği çalışmalara odaklanılarak, araştırmanın kapsamı biraz daha daraltılmıştır. Böylelikle literatür içerisinde boğulmadan bir yorumlama imkânı yakalanmıştır. Araştırmada ilgili literatür taraması yapılırken, öncelikle nitel/nicel yöntemle yapılmış saha çalışmalarına odaklanılmıştır. Böylelikle sahada ulaşılan sonuçların erkeklik literatürü kapsamında biriken teorik çerçeveye ne tür katkılar yapacağı analiz edilmiştir.

Bu araştırmada Muslim masculinity teriminin açığa çıkarılmasında metin analizi tekniği kullanılmıştır. Konu kapsamındaki farklı metinler üzerinden detaylı incelemeler yapılarak sistematik veri setlerine ulaşmak hedeflenmiştir. Yazılı belgelerin içeriğinin derinlemesine ve dikkatli olarak yorumlayabilmek için doküman analizi yapılmıştır.¹⁷ Araştırmanın belirlediği kapsam ve sınır nitel

¹² Abdennur Prado, “Muslim masculinities: An Open Process”, *International Congress on Islamic Feminism Critical Muslim* 6 (2008), 32.

¹³ Prado, “Muslim masculinities: An Open Process”, 33.

¹⁴ Prado, “Muslim masculinities: An Open Process”, 34.

¹⁵ Hasan Şimşek- Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016).

¹⁶ J.W. Creswell, *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches* (New York: Sage Publications, 2007), 80.

¹⁷ Elise Wach, “Learning about Qualitative Document Analysis”, (2013).

paradigmaya dayalı betimsel bir analiz ile doküman taraması konu için en uygun teknik olarak gözükmektedir. Doküman analiziyle yazılar ve metinlerin içeriklerinde araştırmanın problemlerine ilişkin anlamlar çıkarmak ve anlayış geliştirmek amaçlanmıştır.¹⁸ Doküman/metinsel içerik irdelenmesi, araştırmacılara zengin bir yorumsama imkânı sunmaktadır.¹⁹

Ulaşılan bilgiler ayrıştırılmış, sentezlenip değişkenlik ve benzerlikler ortaya çıkarılmıştır. Bu süreçte ilk olarak toplanan verilerden bir Islamic/Muslim masculinity tasviri yapılmıştır. Daha sonra irdelenen çalışmalar betimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. “Islamic/Muslim masculinity” terimi anahtar kelime olarak tercih edilerek literatür taranmıştır. Müslüman erkeklerin irdelendiği araştırmaların Türkiye özelinde bakir bir literatüre tekabül ettiği görülmüştür. Bu nedenle Birsan Banu Okutan²⁰ ve Esra Aslan Turan’ın²¹ çalışması dışında seçilen araştırmalar Batı’da yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Literatür taraması sonucunda Islamic/Muslim masculinity terimine dair yaklaşımların temel argümanları neden sonuç ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın ortaya koyduğu kavramsal çerçevenin ilgili literatüre katkı sunacağı beklenmektedir. Yanı sıra Müslüman erkeklerin ele alındığı çalışmaların ulaştığı sonuçların benzerlik ve değişkenliklerinin ortaya konulması ileride yapılacak araştırmalara teorik ve yöntemsel bakış açısı kazandırması beklenmektedir. Araştırmada mülakat, görüşme, katımlı gözlem vb. veri toplama teknikleri kullanılmadığı için etik kurul izni gerekli değildir.

Araştırmada hakkında bilgi verilecek çalışmalar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Yazar Adı	Eser/Makale Adı	Yayın Bilgileri
Michael G. Peletz	Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia	Comparative Studies in Society and History 63/3 (2021), 534.
Banu Gökırsel- Anna J. Secor	Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey	Gender, Place & Culture 24/3 (2017), 388.
Asifa Siraj	The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity	(University of Glasgow Department of Sociology, Doktora Tezi, 2006).
Muhammadali P. Kasim	Political Islam and masculinity: Muslim men in Australia	Norma 12/2 (2017), 181-184.
Amanullah de Sondy	The Crisis of İslamic Masculinities	London: Bloomsbury Publisher, 2015.
Valentina Fedele	The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives	Universidad Complutense de Madrid 40/4 (2013).
Pam Nilan, Mike Donaldson ve Richard Howson	Indonesian Muslim Masculinities in Australia	Asian Social Science 3/9 (2007), 18-27
Colette Harris	Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change	Religion and Gender 2/2 (2012), 207-230
Peter E. Hopkins	Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations	Transactions of the Institute of British Geographers 31/3 (2006), 337-352.
Birsan Banu Okutan	Erillik ve Din	Rağbet yayınları, 2017
Esra Aslan Turan	İmamların Erkeklik Anlayışı	Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 7/3 (2023), 411-432.

¹⁸ Juliet Corbin- Anselm Strauss, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (Thousand Oaks: Sage Publications, 2008).

¹⁹ Belkis Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005), 43.

²⁰ Birsan Banu Okutan, *Erillik ve Din* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017).

²¹ Esra Aslan Turan, “İmamların Erkeklik Anlayışı”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2023), 411-432.

Yukarıda bahsi edilen araştırmalar; “Hangi konuları irdelemekte, bilimsel ve akademik alanlarda yoğunlaşma hangi problemleri içermekte, bu çalışmalarda hangi yöntemler tercih edilmekte, Literatürde toplanan verilen ve ulaşılan sonuçlarda hangi tartışmalı konular öne çıkmakta, Seçilen araştırmalarda örneklem evreni hangi erkekleri temsil etmekte, araştırmalardaki varsayımlar ve sonuçlar nelerden oluşmakta?” vb. boyutlarıyla analiz edilmiştir.

1. Islamic/Muslim Masculinity Teriminin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi

Erkeklikle ilgili yapılmış tariflerde erkeklik nedir sorusuna dair dinsel, kültürel ve sosyal farklılıklar ekseninde verilen cevapların değişkenlik göstermesi genel bir tanımlamanın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Erkeklik deyince imge ve söylem olarak kurgulanmış bir kimlikten mi, erkeklerden beklenen davranışlarından mı ya da doğrudan pratik olarak icra edilen bir erkeklikten mi bahsedildiği açık değildir.²² Diğer bir ifadeyle erkeklik ile ilgili araştırmalara bakıldığında üzerinden uzlaşılmış bir tariftten söz edebilmek mümkün değildir. Çünkü farklı disiplinlerde yapılan çalışmalarda erkeklik, ilgili araştırmanın teorik zemininde tartışılmaktadır. Dolayısıyla erkekliğe dair tanımlamalar da değişiklik göstermektedir.

Maskülen kavramı en basit haliyle erkek/eril anlamına gelmektedir. Maskülenlik terimi ise 19.yüzyıla birlikte görülmeye başlanmakta, erkeklik olarak çevrilmektedir. Maskülenlik, kabaca “erkek cinsine ait olan ve ona atfedilen özellikler” olarak açıklanmaktadır.²³ Matthew Gutmann maskülenliği dört temelde ifade etmektedir: “1- Erkeklerin yaptığı veya düşündüğü herhangi bir şey, 2- Erkeklerin erkek olmak için yaptıkları herhangi bir şey, 3- Bazı erkeklerin doğuştan veya sonradan yakıştırılarak bazı diğer erkeklerden daha erkek oluşu, 4- Kadın –erkek ilişkilerini gözetenek kadınların yapmadığı/olmadığı herhangi bir şey.”²⁴ Diğer bir tarife göre masculinity, tüm kadınsı özelliklerden ve davranışlardan kaçınma, güç, bağımsızlık, cesaret, başarı gibi öbekler içerisinde tanımlanmaktadır.²⁵

Maskülen/erkeklik kavramının izahında bazı tartışmalar öne çıkmaktadır. Özellikle erkeklik deyince “kimlik olarak kurulmuş erkeklikten mi, erkeklerin davranışlarından mı, imge ve söylem olarak kurulmuş erkeklikten mi ya da doğrudan yaşanan, gözlenen ve pratik olarak icra edilen erkeklikten mi bahsedildiği” açık değildir.²⁶ Bu tartışmalar çerçevesinde erkekliğin biyolojik bir unsur mu yoksa kültürel bir olgu mu olduğu konularına da atıflar yapılmaktadır. Deniz Kandiyoti, erkekliğin kültürel olarak inşa edilmiş görece bir pratik olduğunu ifade etmektedir.²⁷ Çünkü erkekler, erkekliklerini genetik oluşumlarının bir parçası olarak taşımazlar. Erkeklik, onların kültürel olarak belirlenen yollarla yeniden ürettikleri, kültürlenme yoluyla öğrendikleri davranışların bir bileşimidir.²⁸ Serpil Sancar’a göre, erkeklik araştırmalarında erkekliğin beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, tam gün iş sahibi özelliklere denk olarak görülmesi, hegemonik erkeklik ve bundan sapan farklı erkeklik deneyimlerinin tartışılmasına zemin hazırlamıştır.²⁹

R.W. Connell, erkekler arasındaki sınıf farklılıklarını, güç ilişkilerini ve sosyal hiyerarşileri açıklamak için “Hegemonic Masculinity” kavramını geliştirmektedir. Connell bu kavram ile aynı zamanda erkekler arasındaki hiyerarşik bir denetimden bahseder. Bu denetimi güçlü kılan unsur ise kadın denetiminin baskınlık oranından gelir. Bu erkeklik modelinde erkeklerin aralarındaki egemenlik mücadelesi ve erkeklerin kadın üzerindeki tahakkümünü nasıl sürdürdüğü anlatılmaktadır.³⁰ Connell, bu kavram ile erkeklerin de ezildiğine göndermeler yapmaktadır. Nitekim Terrence Real de dediği gibi, erkek hegemonya içerisinde kazanan değilse kaybedendir ve nadiren yatışan bir korkuyu her gün yaşarlar. Connell’a göre bu erkeklerin toplumsal avantajlarının bedelidir. Ayrıca hegemonik erkeklik, bizzat erkeklerin kadınlardan farklı bir konumda olmadıklarını hatta daha zor durumda olduklarını göstermektedir.³¹ hegemonik erkeklik tartışmalara önemli katılar sunan Jefferson, modern dünyada erkeklerin ciddi bir erkeklik krizi ile karşı karşıya kaldığı tezini savunmaktadır. Nitekim bu yaklaşıma göre ataerkillik sadece kadın bedenlerini değil, erkeklerin bedenlerini de şekillendiren ve kuşatan bir toplumsal düzendir. Bu düzen içerisinde erkek sürekli bir erkek olma mücadelesi verir. Erkekler, “bu mücadelede bir yandan ataerkil değerleri, eril kültürü üretirler. Öte yandan paradoksal bir biçimde bu kültürün mahkûmu olurlar. Erkek olmak bir kere elde edilip ömür boyu devam eden bir kimlik değildir. Aksine sürekli icra edilmesi, kadınlar, erkekler topluluğu tarafından devamlı onay alması gereken bir kimliktir. Bu kimlik, diğer kimlikler gibi

²² Serpil Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 20.

²³ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü (Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1999), 206.

²⁴ Cenk Özbay- İlkyay Balıç, “Erkekliğin Ev Halleri”, *Toplum Bilim Dergisi* 101 (2004), 92.

²⁵ Tayfun Atay, “Erkeklik En Çok Erkeği Ezer”, *Toplum Bilim* 101 (2004), 16.

²⁶ Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (İstanbul: Metis, 2016), 20.

²⁷ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, çev. Aksu Bora (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 14.

²⁸ Şenol Topçu, *1980 Sonrası Türk Öyküsünde Erkek ve Erkeklik Olgusu* (Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 17.

²⁹ Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, 27.

³⁰ R. W. Connell, James W. Messerschmidt, “Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept”, *Gender & Society* 19/6 (2005), 832.

³¹ Atay, “Erkeklik En Çok Erkeği Ezer”, *Toplum Bilim* 101 (2004), 33.

gözetlemeye, tartılmaya, yönetilmeye, sınanmaya, tehdiye, dışlanmaya, metalaşmaya, sömürüye ve şiddete maruz kalır.”³²

Connell ve Messerschmidt, hegemonik erkeklik örüntülerinin bölgesel ve küresel ölçekte nasıl bir toplumsal süreçte oluştuğuna ve coğrafi ölçeğin rolüne dikkat çekmekte, zaman ve mekân içinde değişen farklı erkeklik biçimlerine odaklanmaktadır.³³ Erkeklik üzerine bu odaklanma feminist eleştirilere bir yanıt olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel temelli erkeklik çalışmalarının gündemi erkeklerin karşılıklı ve çok yönlü oluşumunu aydınlatmak olmaktadır.³⁴ Erkekler bu araştırmalarda sınıf, cinsellik, yaş gibi toplumsal cinsiyet performanslarını etkileyen çeşitli sosyal ilişkiler çerçevesinde irdelenmesine rağmen, din ve dindarlık meselesi nispeten az ilgi görmüştür.³⁵

İslam, toplumsal ve gündelik hayatın akışına ilişkin toplumsal cinsiyetle ilgili düşüncelerin şekillenmesinde önemli bir kaynaktır. İslam; din, giyim kuşamdan, cinsel gelenek ve göreneklerine kadar çok çeşitli biçimlerde varlığını hissettirmektedir. Farklı kültürlerde erkeklik üzerine yapılan çalışmalarda erkekliğin değişik biçimlerde inşa edildiğinin görülmesi “Çoğulcu İslami Erillikler” terimini ortaya çıkarmaktadır.³⁶ İslami erkeklik kavramı, dinin geniş ahlaki emirleriyle özetlenmeye çalışılmaktadır. Müslüman bir erkek olmanın ne anlama geldiğini açıklamaya çalışan bazı araştırmacılar, dinlerin ve ideolojilerin erkeklik tariflerini ortaya çıkarmak için her zamankinden daha kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.³⁷

İslami erkeklikte bir erkek dinin öğrettiği bütün iyi karakteristik özelliklerini taşımalıdır. Kimi yazarlar Müslüman bir erkeği; adil, merhametli, bağışlayıcı, sabırlı, güvenilir, cesur kişi olarak tarif etmektedir. İslam düşüncesinde erkek hakkında öne sürülen görüşler zaman zaman kadınların zayıflıkları üzerine bina edilmektedir. İbn-i Sina kadını, yaptığı tasnifte, “yaratılışı gereği dehşete düşmeye yatkın ve akıllı kıt olanlar” olarak değerlendirmektedir. Çünkü ona göre, kadınlar ve çocuklar, hayal ürünü konuşmaya yatkındır.³⁸ Yine İhvan-ı Safa kadınları avam (Dolayısıyla bu kişilerin soyutlama ve metaforik anlatımı anlamaları mümkün değildir) tabakasında değerlendirmektedir. Bu nedenle de dinin zahir anlatımıyla yetinme zorundadırlar.³⁹ Müslüman erkeklerin toplumsal konumlarını ve kadınlar üzerindeki tahakkümünü güçlendiren görüşleri beslemektedir.

İslam dininin kutsal metinlerinin yorumlanmasında bazı düşünürlerin “Kur’an’ı Erkeklik” modeli oluşturmaya çalışması dikkat çekmektedir. İslam dinin Kur’an bütün Müslümanlar tarafından ilahi bir metin olarak kabul edilmektedir. Bu meyanda Kur’an’ın mesajları İslami/Kur’an’ı erkekliğin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmektedir.⁴⁰ Nitekim Müslüman feminist düşünürler de İslam ve erkeklik meselesinde metinsel yorumları tartışmayı tercih etme eğilimindedirler. Sonday, İslami metinlerden ve geleneklerden idealize edilmiş erkekliğin tüm Müslüman erkeklerin alamet-i farikasıymış gibi ifade edildiğini iddia etmektedir.⁴¹ Din olarak algılanan cinsel davranış biçimleri arasında bazı farklılıklar olduğu bilinse de Sünni paradigma İslam hukuku ve düşüncesi çerçevesinde erkekliğin toplumsal konumlanışını belirleyen bir durumdur. Nitekim bu yapı dışında hareket eden Müslüman erkeklerin eleştirildiği bilinmektedir. Ancak bazı düşünürler sosyal ve kültürel koşulların etkisiyle ve dinin farklı biçimlerde yorumlanmaya müsait yapısı sebebiyle erkeklik algısının değişiklik gösterebileceğini ifade etmektedirler.

Mevdudi ve El Cibali gibi bazı Müslüman alimlerine göre Kur’an ve hadislerde üç farklı Müslüman erkeklik biçimi tarif edilmektedir. Birinci erkeklik formunda kadınların duygusallıklarından ötürü erkeklerden farklı olduklarına dair bir algı söz konusudur. İkinci algıda sosyal roller açısından farklılıklar vardır. Mesela koca evin geçimini sağlayan kişiyken kadın ev hanımıdır.⁴² Son olarak kadınlar üreyebildiği erkekler üreyemediği için erkekler biyolojik açıdan fiziksel güçlerle donatılmaktadır. Mevdudi’ye göre, “erkekler 'aktif' ve kadınlar 'pasif'tir, bu da 'bir partnerin aktif olması' (erkek) ve 'diğerinin alıcı ve pasif' (kadın) olması, 'birinin Etkilemeye hazır olması' (erkek) ve diğerinin etkilenmeye hazır olması' (kadın), 'birinin harekete geçmeye hazır olması' (erkek) ve diğerinin harekete geçilmeye istekli olması' (kadın) anlamına gelen bir 'cinsiyet ilişkisi' üretir.”⁴³

³² Sevim Odabaş, “İnternette Erkeklik, Cinsel Sağlık Politikası ve Ticareti”, *Doğu Batı Dergisi* 63 (2019), 207.

³³ Connell- Messerschmidt, “Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept”, 838.

³⁴ Peter E. Hopkins, “Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations”, *Transactions of the Institute of British Geographers* 31/3 (2006), 337-352.

³⁵ Hopkins, “Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations”.

³⁶ Amanullah Sonday, *The Crisis of Islamic Masculinities* (London: Bloomsbury Publisher, 2015), 8.

³⁷ Connell’in *Hegemonik Erkeklik* çalışması, Amanullah Sonday, *The Crisis of Islamic Masculinities* adlı araştırması ve Peter E. Hopkins’in *Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations* başlıklı makalesi “çoğulcu erkeklik” biçimlerine ulaşan araştırmalara örnek olarak gösterilebilir.

³⁸ İbn Sînâ, *Resailüş-şeyh er-reis* (Beyrut: Daru Sadr, 2020), 1354.

³⁹ Enver Uysal, “İhvân-ı Safâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Ansiklopedisi, 2000), 22/1-6.

⁴⁰ Mevdudi, El Cibali, Wadud, Kecia Ali vb. isimler erkeklik tasniflerinde Kur’an ayetlerine sık sık atıflar yapmaktadırlar. Yanı sıra Cemalettin Asabadi (el-Afgani), Muhammed Abduh, Raşid Rıza ve özellikle Kasım Emin gibi erkek düşünürler, İslam’ın ve Kur’an ayetlerinin modern, liberal, reformist ve feminist bakış açılarıyla yeniden yorumlaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Nihai olarak erkeklik modeli Kur’an bakış açısıyla oluşturulmaktadır.

⁴¹ Sonday, *The Crisis of Islamic Masculinities*, 2.

⁴² Ebu’l Ala Mevdudi, *İslam’da Toprak Mülkiyeti*, çev. Mehmet Yaşar Şahin (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1972).

⁴³ Mevdudi, *İslam’da Toprak Mülkiyeti*.

Wadud Muhsin, Kur'an'ın cinsler arasındaki farkların Kur'an yorumlarının kültürel ve tarihsel yönüne ait olduğunu düşünmektedir. Ona göre, "Kur'an bir taraftan köken itibariyle erkek ve kadın varlığını aynı zemine eşit derecede indirgerken, diğer taraftan bu zeminin dikkat çeken bir açılımı olan aile içinde erkeği kavram olarak nitelendirmek, çok eşliliğe izin vermek, kadının bakım ve geçimini erkeğe yüklemek, aileyi fiziksel olarak koruma işini büyük ölçüde erkeğe havale etmek ve kadının cezalandırılması görevini kocasına bırakmak gibi birçok noktada, erkek varlığını kadın varlığının açılımı için zemin kılmaktadır."⁴⁴ Wadud'a göre "erkekler daha insandır, insan bireyselliği, motivasyonu ve fırsatı temelinde hareket, istihdam ve sosyal, politik ve ekonomik katılım seçiminden tamamen yararlanırlar"⁴⁵ Böyle bir örüntüde Kur'an evrensel bir metin değil, kültürel bir metne indirgenir. Wadud, erkeklerin temel doğasının; kazanılmış ve Kur'an'ın belirlediği bir nitelikler kümesi olmadığını savunur. Ancak bazı tefsirlerde ideal Müslüman erkeklik modeli, ima edilenlerin aksine Kur'an dayanağı olmaksızın yer almıştır.⁴⁶ Wadud, cinsel farklılıkları tanımlayıp kabul etmesine rağmen, tefsirlerde iddia edilen cinsel farklılaşma pozisyonlarını benimsememektedir.

Müslüman erkekliğin kavramsallaştırılmasında erkek ve kadın arasındaki ilişki ve eşitlik algısı önemli bir yer edinmektedir. Müslüman bir erkeğin erkek kimliğini anlaması için kadınla olan ilişkisini belirlemelidir. Evin reisi olarak Müslüman erkeğin belirli nitelikleri belirlenerek erkeklerin evde nasıl bir erkeklik yapacağı kurgulanmaktadır. Bu pozisyonun sadece erkekler tarafından yerine getirilebileceği algısı, Müslüman eril nitelikleri hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Erkeğin kadına karşı en önemli görevi, onu koruma ve mehrini sağlamasıdır. Kadın da kocasına iyi davranmalı ve itaatkâr olmalıdır. İslamcı cinsiyet olgusunda ve kadınlar 'zayıf cinsiyet' olarak görülmektedir.⁴⁷ Bu algının diğer dinlerde de daha güçlü bir biçimde vurgulandığı görülmektedir. Ataerkil sistemin toplumsal bir norm haline gelmesini sağlayan unsurlardan biri de dindir. Nitekim bazı yaklaşımlara göre Yahudilik ve Hristiyanlık gibi büyük dinler ataerkil normlar taşımaktadır. Çünkü bu dinler erkek otoritesini ve üstünlüğüne vurgular yapmaktadır. Ayrıca ahlakla ilişkilendirilen bütün kötülükler, sadece kadının kusuruymuş gibi kadını kirli, günah yüklü ve aşağılayıcı kabul eder.⁴⁸

Kadın erkek eşitliği hakkında bir dizi literatürde erkekler ve kadınlar, yaratılma eylemi açısından eşit tarif edilmekte ancak bedensel/fiziksel özellikleri farklı tasnif edilmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla bu tasnife göre; eşitlik ancak farklılıklarla vardır, bu iki terim tamamlayıcılık ilişkisinde yan yana getirilir çünkü kadınlar erkeklerin tamamlayıcı ruhlarıdır. Eşitlik konusunda tartışılan meselelerden biri de erkeğin aile reisi olmasıdır. Erkeğin reis olması öncelik, inisiyatif ve otorite gerektirir. Kur'an'da cinsiyetlerin eşitlik rolleri erkeğin kendisine itaat ermesi gereken kadından sorumlu olması şeklinde konumlandırılmaktadır. Barlas ve Wadud, erkeğin karısı ve çocuklarının velisi olarak atanmadığını, Kur'an'da erkekler ve kadınlar için belirli bir rol tanımlanmadığını savunmaktadırlar.⁵⁰ Aksine Kur'an'da hem erkekler hem de kadınlar için aynı ahlaki davranış standartları belirlenir, kadın ve erkek eşit haklara sahip olarak tasvir edilir.⁵¹ Mevlüde'ye göre ise erkekler kadınların işlerinin yöneticileridir çünkü Allah birini diğerinden üstün kılmıştır. Abdennur Prado, cinsiyetle ilgili olarak erkek ve kadının bir bütün olarak yaratıldığını, Kur'an'da Allah'ın her şeyi çiftler halinde yarattığını ve bu yaratılışa bir denge üzerine kurulduğunu savunmaktadır.⁵² Ona göre, erkek kadın ikiliği, aktif ve pasif, eylem ve tefekkür, cennet ve yeryüzü, ruh ve beden, aşkın ve içkin arasındaki diğer ikiliklerle ilişkilidir. Geleneksel İslami düşüncede erkek aktif, akılcı, cesur ve katı olarak tanımlanır.⁵³ Kadın ise duygusal, hassas ve şehvetli olarak tasvir edilir.⁵⁴

Gelenekselci ekolün büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Seyyid Hüseyin Nasr,⁵⁵ İslam'ın aileye verdiği önemi ifade ederken kadını farklı bir statüde ifade eder; "Kadın, evinde bir kraliçe gibi egemen, kocası ise onun konuğudur."⁵⁶ Ona göre, İslam ümmetinde imanın yeri neyse ailede erkeğin yeri de odur. Yine Nasr, erkeklere yüklenen ağır sorumluluklardan ötürü

⁴⁴ Hafsa Fidan, *Kur'an'da Kadın İmgesi* (Ankara: Vadi Yayınları, 2006), 150.

⁴⁵ Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, 8.

⁴⁶ Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, 22.

⁴⁷ Muḥammad Muṣṭafa Badawī, *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975).

⁴⁸ Topçu, *1980 Sonrası Türk Öyküsünde Erkek ve Erkeklik Olgusu*, 34.

⁴⁹ Fuad I. Khuri, *The Body in Islamic Culture* (London: Saqi Books, 2000), 40.

⁵⁰ Muhsin, *Kur'an ve Kadın*.

⁵¹ A. Barlas, *Believing Women in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Quran* (Teksas: University of Texas Press, 2002), 185.

⁵² Prado, "Muslim masculinities: An Open Process", 35.

⁵³ Detaylı bakılabilir: Guenon, Rene, *İslam Maneviyatı*, çev. Mahmut Kanık, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 46, Schuon, Frithjof, *Dinlerin Aşkın Birliği*, çev. Yavuz Keskin, (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1992), 31.

⁵⁴ Prado, "Muslim masculinities: An Open Process", 36.

⁵⁵ Murat Demirkol, "Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Ezeli Hikmet ve Geleneksel İslam", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (2010), 272.

⁵⁶ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam İdealler ve Gerçekler*, çev. Ahmet Özel (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 143.

onlara sosyal ve siyasal otorite ayrıcalığı verildiğini iddia etmektedir.⁵⁷ Hayri Kırbasoğlu, miras ve şahitlik ayetlerinin İslam'ın erkeği kadından üstün tuttuğuna delil olarak getirilmesinin peygamberin kadınlarla ilgili uygulamalarına ters düştüğünü ifade eder. Ona göre kadın-erkek arasında eşitlik değil eşdeğerlilik vardır. Eşdeğerlik, farklılıkların ahengini ve tamamlayıcı özelliğini vurgulayan bir terimdir.⁵⁸ Sufi gelenekte, kadın ve erkeğin tek bir nefisten yaratılmasını, Havva'nın Adem'den yaratılmasını öne çıkarmaktadır. Burada Muhyiddin ibnü'l-Arabi, kadın ya da erkeğin önceliği sonralığı tartışmasından ziyade birlik anlatısı üzerinden bir kurgu yapmaktadır.⁵⁹

Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkların kurumsallaştırılması, vahiyle birlikte erkekliğin dini yönelimli ifadesini norm haline getirmek için etik, ahlaki, estetik ve davranışsal kalıpların belirlenmesine yol açmaktadır.⁶⁰ Müslüman erkekler için Hz. Muhammed, mükemmel insan ve mükemmel davranış modeli olarak kabul edilmektedir. Onun yüce ahlaki hem erkekler hem de kadınlar için bir örnektir. Ancak aynı erkek olma gerçeği nedeniyle, Hz. Peygamber modeli Müslüman erkeklik inşası için özel bir referanstır. Kuran ve sünnetteki erkeklik kavramının analizi, tavsiye edilen ancak zorunlu olmayan bir dizi davranış normu olan hijyenik, estetik ve kozmetik uygulamalarına dayandırılmaktadır. Böylece mükemmel Müslüman modeli oluşturulmaktadır. Yanı sıra hegemonik Müslüman erkekliği, “özellikle kamusal alanda ana alanı işgal etmiş, iki temel unsur olan erkek olmak ve Müslüman olmak nedeniyle güç ve ayrıcalıklar elde etmiştir.”⁶¹

Erkeklik üzerine Batı literatüründe Müslüman erkeklik göz ardı edilmiş ve yakın zamana kadar çok az ilgi görmüştür. Cinsiyetin İslam'daki rolünü nasıl yorumladıkları hakkında gelenekçi ve modernist argümanlar çalışmalara yeni yeni dahil edilmeye başlanmaktadır. Yanı sıra “Kur'an ve hadis kaynaklarında erkeğin rolünün nasıl algılandığına? Müslüman erkeklerin bu rolü nasıl yorumladıklarına?” dair bir dizi araştırmadan söz edilmektedir. Bu araştırmalarda ulaşılan sonuçların; erkeğin İslam dini içerisindeki konumunu ortaya çıkarmak, cinsiyet ve dinin kesiştiği noktalarda açığa çıkan bu kimliği tanımlamak, erkek ve kadın arasındaki hiyerarşiyi çözümlmek vb. açılardan yeni yapılacak çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

2. Islamic/Muslim Masculinity Çalışmalarıyla İlgili Literatür

Toplumsal cinsiyet ve cinsellik hakkında yapılan araştırmaların (Müslüman toplumlarda) büyük çoğunluğunda kadının “genital kesimi (diğer bir ifadeyle kadın sünneti), başörtüsü, namus cinayetleri, kadınların İslam hukuku altındaki deneyimleri ve tanımlanmış egemenlik yapılarına karşı duruşunu” ele alan tartışmalar yer edinmektedir. Cinsiyet meselesini, erkekliği hesaba katmadan anlamaya çalışmak eksik kalmaktadır. Erkeklik sorununu ele almanın önemi ve gerekliliği son zamanlarda anlaşılrsa da Müslüman erkekleri cinsiyetlendirilmiş özneler olarak görünür kılan ve erkekliklerin bir geçmişi olduğunu ve Müslüman kültürlerindeki cinsiyet ilişkilerinin bir parçası olduğunu gösteren çok az çalışma vardır.”⁶²

Müslüman erkekliklere, onların pratikte sembolize ve temsil edilme biçimlerin yönelik artan ilgi de açıkça görülmektedir. Bazı erkeklik çalışmalarında erkeklikleri ortaya çıkaran şartlar, erkeklerin ürettikleri koşullar ve eril benliklerin oluşturulmasında yer alan psikodinamik süreçler ele alınmaktadır.⁶³ Müslüman erkekliklerle ilgili literatürün alt kümesi çoğunlukla cihatçı İslamcılık, erkeklik-şiddet arasındaki bağlantı ve İslami erkekliklerin krizinden oluşmaktadır. Yanı sıra Müslüman erkeklik üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmı Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki (MENA- İslam'ın doğduğu toprakları kapsadığı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası önemli jeopolitik mücadelelere sahne olunan bölge) Arap bölgelerine odaklanmaktadır.⁶⁴ Güney ve Güneydoğu Asya'da (özellikle Pakistan, Bangladeş, Hindistan, Malezya ve Endonezya) gibi geniş bölgeyi göz ardı eden çalışmalar, Müslümanlarının çoğunun erkekliklerini etkili bir şekilde görmezden gelmektedir.

Son zamanlarda Müslüman erkeksi kimliklerin inşasının incelenmesi önem kazansa da Batı'daki Müslümanlar tarafından eril kimliklerin nasıl şekillendiği konusunda belirgin bir çalışma eksikliği göze çarpmaktadır. “İslam'da Kadınlar”, “Din ve Kadın” vb. konular uzun bir araştırma geleneğine sahipken, erkek kimliği ve din ilişkisinin nasıl tezahür ettiğinin araştırılmasına yönelik artan ilgiye rağmen, erkeklerin dindarlığı ve dini somutlaştırmaları yeni bir araştırma geçmişinden oluşmaktadır. Türkiye'de erkeklik üzerine gelişmekte olan akademik çalışmalar genellikle: “Militarizm ve ordunun erkekliğin oluşumundaki

⁵⁷ Nasr, *İslam İdealler ve Gerçekler*, 139.

⁵⁸ Mehmet Hayri Kırbasoğlu, “Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 10/4 (1997), 271-283.

⁵⁹ Aliye Çınar Köysüren, *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet* (İstanbul: Sentez Yayınları, 2016), 51.

⁶⁰ Valentina Fedele, “The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives”, *Universidad Complutense de Madrid* 40/4 (2013), 14.

⁶¹ Fedele, “The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives”, 15.

⁶² Ouzgane, “Islamic Masculinities: Introduction”, *Men and Masculinities* 5/3 (2003), 1.

⁶³ Michael G. Peletz, “Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia”, *Comparative Studies in Society and History* 63/3 (2021), 534.

⁶⁴ Michael G. Peletz, “Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia”, 535.

rolü”, “Aile, sokaklar ve pazar yerinde erkeklik”, “Namus, eşcinsel ve heteroseksüel olmayan erkeklikler”, “Heteroseksüellik ve seks”, “Türkiye siyasetinde eril somutlaştırma ve performansın önemi” vb. tartışmaları içermektedir.⁶⁵

Türkiye’deki ilgili literatürde az sayıda çalışmanın olduğu göze çarpmaktadır. Birsan Banu Okutan’ın *Erillik ve Din*⁶⁶ adlı çalışması, Türkiye’de yaşayan şehirli, orta tabaka, üniversite mezunu 57 erkek ile yaptığı alan araştırma notlarına dayandırılmaktadır. Okutan, erkeklik kategorilerini kültürel biçimler olarak ele almakta, eril kimliğin toplumsal görünüm biçimlerinde dini faktörlerin rolünü göstermeyi amaçlamaktadır. Bu meyanda erkekliklerin güç dinamiklerinin yerleşme biçimlerini sorgulayan bu çalışma, Müslüman eril habitusu anlamak için yapılmış bir alan araştırmasıdır.

Esra Aslan Turan, *İmamların Erkeklik Anlayışı*⁶⁷ isimli makalesinde, mülakat verilerinin yorumlanmasında üç esas tema üzerinden değerlendirmelerde bulunmaktadır. Turan, üstünlük, eşitlik ve şiddet kavramları etrafında dönen anlatımları imamların görüşleri çerçevesinde yansıtmaktadır. Kadının duygusallığı ve cinsel çekiciliğine karşın erkeğin lider oluşunu fitrat temelli bir algı olarak öne çıkarmaktadır. Son olarak kadının çalışma ve eğitim hakları ile fitne kavramları temelinde erkek ve kadının yaşam alanlarının farklı şekillerde ortaya konulduğunu ifade etmektedir. Diyarbakır merkez camilerinde imamlık yapan 30 kişiyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştiren Turan, bazı sonuçlara ulaşmıştır. Turan’a göre, imamlar, din ve peygamberin hayatıyla çelişkili şekilde erkeğin üstünlüğüne dayalı kontrol ve şiddet pratiklerine sahiptirler.⁶⁸

Araştırmada imamlar, ümmeti yönetme işini üstlenen siyasal bir önder olmalarından ötürü kadınların yaşamlarında, yönlendirici güce sahip bir pozisyonda görülmektedir. Çalışmanın “Üstünlük Takvadır; ama Er’ricalu Kavvamune Ale’n – Nisai” başlıklı bölümünde dinde erkeklerin kadınlara göre üstün yaratılıp yaratılmadığı meselesi tartışılmaktadır. İmamların büyük bir çoğunluğu böyle bir şey olmadığını ifade etse de Turan’a göre imamlar Nisa Suresi’nin 34. ayetiyle Kur’an’ın erkeklerle kadınlara karşın bir derece daha fazla ayrıcalık verdiğini kabul etmektedirler.⁶⁹ Diğer bir ifadeyle erkeğin sahip olduğu haklar ve ayrıcalıklar üzerinde, hakkında konuşulmayı gerektirmeyecek ölçüde ortaklaşa, sessiz bir kabul söz konusudur. Bu meyanda kadınların yöneticilik vasıflarının yetersizliğinden dolayı bu anlayış çoğu imam tarafından doğru bulunmamış, bu durum kadının doğal yapısına ters karşılanmıştır.⁷⁰ Araştırmada kadının erkek için fitne olabileceği meselesinde fitne kelimesi erkekten ziyade kadını işaret edilmekte, kadının sosyal olumsuzluklardan sorumlu tutulduğu bir yaklaşımın sembolü olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Turan’a göre kadınların davranışları ve kıyafetleri hakkında günahkarlık vurgusu, imamların yapmak suretiyle çok az bir kısmı hariç çoğunda karşımıza çıkan ve ataerkil geleneği devam ettiren biyolojik indirgemeci anlayışın bir sonucudur.⁷¹ Nihai olarak, Turan’a göre imamlar, “erkeğin sorumluluk itibarıyla kadından üstün olduğunu, şartlar gerektiğinde kadınları hizaya getirmek amacıyla hafif bir şiddet uygulanabileceğini” kabul etmektedirler. Ayrıca az sayıda imamın ise erkeklerin kadınlardan herhangi bir şekilde üstün olmadığı gibi olumlu deneyimleri olsa da din ve peygamberin hayatıyla çelişkili olabilecek söylemlere sahip olduğu Turan tarafından ifade edilmektedir.

İslam dini özelinde erkekliğin sorgulandığı araştırmalar; Erkeklik inşasını kadın-erkek, tanrı- erkek ve İslam- Batı ilişkileri çerçevesinde ele alan *The Crisis of Islamic Masculinities*⁷² adlı çalışma, *Islamist Masculinity and Muslim Masculinity*⁷³ isimli çalışma, Ouzgane editörlüğünde hazırlanan ve İslam dinindeki erillik biçimlerinin açıklandığı *Islamic Masculinities*⁷⁴ adlı kitap” şeklinde ifade edilebilir. Asifa Siraj, *The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity*⁷⁵ adlı doktora tezinde, Glasgow’da 68 heteroseksüel Müslüman (33 erkek ve 35 kadın) ve Londra’da 7 eşcinsel Müslüman erkekle yapılan görüşmeler aracılığıyla erkeklik ve kadınlık konusunu araştırmaktadır. Çalışmanın amacı, heteroseksüel erkekliği Müslüman bir bakış açısıyla araştırmaktır. Bu tezde erkeklik, sosyolojik ve dini bir anlayışla ele alınmakta, Müslüman erkeklik hakkındaki Kur’an ve hadis metinlerinin yorumları incelenmektedir.⁷⁶ Araştırmanın diğer bir amacı, dinin cinsiyet ve cinselliği şekillendirmede oynadığı role odaklanmaktır. Çalışmada sosyal teorisyenlerin cinsiyeti toplumsal olarak inşa ve icra edilmiş bir şey olarak gördüğü açıklanmakta, bu algıların

⁶⁵ Banu Gökarkınel- Anna J. Secor, “Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey”, *Gender, Place & Culture* 24/3 (2017), 388.

⁶⁶ Birsan Banu Okutan, *Erillik ve Din* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017).

⁶⁷ Esra Aslan Turan, “İmamların Erkeklik Anlayışı”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2023), 411-432.

⁶⁸ Turan, “İmamların Erkeklik Anlayışı”, 411.

⁶⁹ Turan, “İmamların Erkeklik Anlayışı”, 423.

⁷⁰ Turan, “İmamların Erkeklik Anlayışı”, 428.

⁷¹ Turan, “İmamların Erkeklik Anlayışı”, 429.

⁷² Soudy, *The Crisis of Islamic Masculinities*.

⁷³ Shahin Gerami, *Islamist Masculinity and Muslim Masculinities*, ed. Kimmel S. Michael (New York: Sage Publications, 2005).

⁷⁴ Lahoucine Ouzgane, “Islamic Masculinities: Introduction”.

⁷⁵ Asifa Siraj, *The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity* (University of Glasgow Department of Sociology, Doktora Tezi, 2006).

⁷⁶ Siraj, *The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity*, 2.

Müslüman katılımcılarının günlük yaşamlarını, rollerini ve davranışlarını nasıl etkilediğini irdelenmektedir. İskoç Müslüman bir kadın olan Asifa, Müslüman erkekler konusunu, edebiyatın İslam'daki kadınlar konusunu ele aldığı şekilde ele alan herhangi bir akademik çalışma bulamadığını ifade ederek, bu çalışmayı yapmasındaki temel motivasyonunu izah etmektedir.

Asifa'nın doktora tezinde ulaştığı önemli sonuçlardan biri, Müslüman eşcinseller benlik algılarını geleneksel dinde konumlandırmaları anlamında gelenekselci, Kur'an'ın kendisinin yeniden yorumlanması çağrısında bulunarak radikal aktivistlerdir.⁷⁷ Asifa tezinde Glasgow Müslümanlarından oluşan örneklem için erkekler ve kadınlar arasındaki 'doğal' farklılıkların önemini altını çizmektedir. Bu farklılığın, erkeklerin eril, kadınların ise dişi olarak ikiye ayrılmasının nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Asifa çalışmasında, erkeklik ve kadınlık konusunda toplumsal cinsiyet çalışmalarına sadece dini dahil ederek değil, erkeklik ve kadınlığın ilişkisel yönünü vurgulayarak da bir katkı sunmaktadır.⁷⁸ Ona göre toplumsal cinsiyet üzerine yapılan sosyolojik araştırmalardaki bir diğer sorun da ateist önyargıdır. Bu çalışmalarda din tartışıldığında insanların güçlü inançlarının olabileceğini kabulü eksik kalmaktadır.

Muhammedali P. Kasim'ın *Political Islam and Masculinity: Muslim Men in Australia*⁷⁹ adlı çalışması, Avustralya'daki Müslüman erkekleri konu edinen, eleştirel erkeklik çalışmaları alanına katkı sunan bir araştırma olarak ifade edilebilir. Kasim, Batılı Müslüman erkeklerin radikalleşme riski altında olduğu ve özgürlük için bir tehdit oluşturduğu yönündeki algının aksine, İslam'ın sosyal politik eylemleri çerçevesinde siyasi bir analiz eksikliğine vurgular yapmaktadır. Bu araştırma, siyasal İslam'da ortaya çıkan eğilimleri ve bunların erkeklikler tarafından nasıl şekillendirildiği hakkında veriler sunmaktadır.

Kasim hem siyasal hem de Müslüman erkeklik kavramına yönelik tariflerdeki yetersizliklere işaret etmektedir. Siyaset ile örtüşen alanlarda Avustralyalı genç Müslüman erkekliğin; sosyal, demografik ve politik bağlamlarını ifade eden⁸⁰ Kasim, Avustralya'da beyaz kültürel bir hegemonyadan söz etmekte, Avustralyalı Müslümanların olumsuz temsillerine meydan okumaktadır. Bu çalışma çok sayıda derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlemlerine, içerik analizlerine ve internet blog girişlerine erişimi içeren etnografik bir araştırmadır. Çalışma, İslam'daki normatif erkeklik anlayışlarına atfılar yapmakta, Müslüman erkeklerin hayatlarında manevi rol model olarak dinin oynadığı rolü göstermekte, ataerkil ve tek boyutlu olarak eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.⁸¹ Diğer bir ifadeyle, Avustralyalı Müslüman erkeklerin sosyal politik aktivizminin İslami dindarlıktan ziyade ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeler tarafından şekillendirildiğine dair ikna edici bir argüman sunmasına olanak tanımaktadır.⁸²

Müslüman erkeklikleri konu edinen diğer bir araştırma, Amanullah de Sonidy tarafından yapılan *The Crisis of Islamic Masculinities*⁸³ adlı çalışmasıdır. Müslüman erkeklikler üzerindeki kısıtlamaları ölçmek amacıyla Hindistan-Pakistan tarihinin önerdiği Kur'an'daki erkekliklere odaklanan bu çalışma, birden fazla İslam anlayışı olduğunu ve dolayısıyla İslami kültürlerin içinde çeşitli yaşam tarzlarının olduğuna dair bir farkındalık oluşturma amacı taşımaktadır. İslami erkeklik tanımlamalarını kendi söylemiyle Arap topraklarının ötesine taşımayı hedefleyen Sonidy, İslami erkeklikler hakkında bazı tartışmalara yol açmaktadır. Sonidy, bu çalışmasında Hz. Peygamber'in bıraktığı geleneğin İslami erkekliklerin belirleyicisi olduğundan bahsetmektedir.

Amina Wadud ve Asma Barlas feminist akademisyenlere atıfta bulunan Sonidy, İslam'daki teolojik teorilerle erkeklerin üstünlüğünün keşiştiği noktalara vurgular yapmaktadır. Bununla ilişkili olarak Müslüman kadınların ataerkillikle mücadelelerini dile getirmektedir. Sonidy, Âdem, İsa, Yusuf ve Muhammed olmak üzere dört peygamberin Kur'an'daki erkekliklerin temel örnekleri olarak ele almaktadır. Bu meyanda peygamberlerin cinsellikte etik ve evlilikte baba figürü olmasını kadınların hayatlarıyla karşılaştırarak ortaya çıkan zıtlıkları ifade ederek, dört peygamberin hayatlarında önerdiği tek bir ideal Müslüman erkekliği olduğunu söylemenin zorluğundan söz etmektedir.⁸⁴

Sonidy, Hindistan ve Pakistan'daki zenginliği göstermek için erkekliğin zıt imgelerinin aslında İslam erkekliğinin karmaşık bütünlüğünü oluşturduğunu ve bunun da genellikte tekil bir birlik olduğunu ifade etmektedir.⁸⁵ *The Crisis of Islamic Masculinities* çalışması bazı yönleriyle eleştirilmektedir. Bu çalışma, İslami erkeklik tartışmalarında 'Arap' egemenliğini eleştirmesiyle orijinal bir araştırma olsa da bölgesel bakışına rağmen konusu hakkında bütünlük bir tartışma sağlamayı başaramaz. Kitapta erkeklik

⁷⁷ Siraj, *The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity*, 268.

⁷⁸ Siraj, *The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity*, 269.

⁷⁹ Muhammedali P. Kasim, "Political Islam and masculinity: Muslim men in Australia", *Norma* 12/2 (2017), 181-184.

⁸⁰ Kasim, "Political Islam and masculinity: Muslim men in Australia", 183.

⁸¹ Kasim, "Political Islam and masculinity: Muslim men in Australia", 184.

⁸² Kasim, "Political Islam and masculinity: Muslim men in Australia", 185.

⁸³ Sonidy, *The Crisis of Islamic Masculinities*.

⁸⁴ Çimen Günay Erkol, "The Crisis of Islamic Masculinities", *Masculinities* 2 (2014), 112.

⁸⁵ Erkol, "The Crisis of Islamic Masculinities", 113.

teorilerine yapılan atıfların azlığı da dikkat çekmektedir. Yanı sıra kitapta eşitlik ve hegemonya gibi kavramların Kuran'dan alıntılar ve referanslarla Batılı okuyuculara aktarıldığı ancak İslami erkeklik hakkında kapsamlı bir teorik tartışmayı yeteri kadar başaramadığı ifade edilmektedir.⁸⁶

Valentina Fedele'nin *The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches and Interpretative Perspectives*⁸⁷ başlıklı çalışması İtalya ve Fransa'daki Kuzey Afrika kökenli diasporik Müslümanlar arasında yürütülen bir doktora araştırması sırasında ortaya çıkan sonuçlara dayanmaktadır. İslami erkekliğin inşa sürecini, ulusötesi bir yaklaşım kullanarak ve sosyal-yapısalcı toplumsal cinsiyet çalışmalarını izleyerek açıklayan Fedele, Avrupa İslam'ının yeniden yorumlanması gerektiğini önermektedir.⁸⁸ İslami erkeklikler ile ilgili analizlerin genellikle sadece dini marjinal gruplarla ilişkilendirdiğini ifade eden Fedele, bu bakış açısında İslami erkekliğin sapkın olarak analiz edildiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada İslam dininde erkekliğin çok boyutlu, karmaşık ve ulus ötesi bir süreçte şekillendiği varsayılmaktadır. Kuzeyli Müslüman erkeklerin öznelliklerinin analizine odaklanan bu araştırma, İtalya'da ve Fransa'daki Afrika kökenlileri ele almaktadır. Fedele dini, erkeklik fikirlerinin bir referansı veya gerekli bir niteliği olarak görmektedir. Bu meyanda Fedele, Mağripli İslami erkeklikle ilişkili hem dini hem de sosyo-kültürel unsurların yanı sıra Avrupa'da Müslüman inancının yeniden işlenmesinin kendine özgü koşullarının sonuçlarını ele almaktadır.⁸⁹

Fedele, "İslam Vahyinde Erkeklik" başlığı altında toplumsal cinsiyet kavramını Kur'an'da ve Peygamber Muhammed'in hadis, söz ve eylemlerinin toplandığı Sünnet ile analiz etmektedir. Özellikle Peygamber Muhammed'in mükemmel insan ve mükemmel model olarak kabul edilmesi Müslüman erkeklik inşası için özel bir referanstır.⁹⁰ Fedele bu çalışmasında bazı sonuçlara ulaşmaktadır. Ona göre, İslami erkekliğin klasik analizlerinin ötesindeki konuları tespit etmek, İslami erkekliğin toplumsal cinsiyet ilişkisinde yeniden canlanmasında yorumlayıcı anahtarlar sağlayabilmektedir. Müslümanların doğasında var olan ulus ötesi durum, dinin öznelliklerin yeniden yorumlanmasını gerekli kılmaktadır.⁹¹ Din bu anlamda dinamik ve değişkendir. Dolayısıyla Avrupa İslami karmaşık bir etkileşimin bir parçasıdır. Buna karşıt olarak inşa edilen belirli erkeklik modellerinin hegemonik olanla değil, Müslüman çoğunluklu ülkelerin ulus ötesi yaklaşımlarıyla değerlendirilmelidir.

Banu Gökarıksel ve Anna J. Secor tarafından yapılan *Dindar Müslüman erkeklikler: Türkiye'de Erkek Olmanın Ahlaki Coğrafyaları ve Gündelik Pratikleri*⁹² adlı çalışmada genç dindar Müslüman erkeklerin bedensel pratikleriyle ilgili sorunların günümüz Türkiye'sinde nasıl yorumlandığı ele alınmaktadır. Konya ve İstanbul'da dindar genç erkeklerle yapılan saha verilerine dayandırılan bu araştırma, bu iki farklı kentte çoklu ve rekabet halindeki dindar Müslüman erkekliklerin ahlaki coğrafyaların üretimine nasıl katıldığını analiz etmektedir.⁹³ Yazarlara göre dini metinlere ya da Müslüman erkekliklerin anlaşılmasında İslami figürlerin (özellikle de Peygamber'in) etkisine odaklanan İslami erkeklikler üzerine yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır.⁹⁴ Gökarıksel ve Secor, camiler, kafeler ve şehir sokaklarında bu ahlaki erkekliklerin beden, şehir gibi ahlaki coğrafyaların siyasi-ekonomik dinamiklerinin eşitsiz etkileri ölçeğinde nasıl kesiştiğini göstermektedir. Araştırma bulguları genellikle neoliberal İslam ve sosyal muhafazakârlığın yükseldiği bir dönemde yetişen kentli Türkiye'deki genç erkekler arasındaki farklı erkekliklere işaret etmektedir. İslami yönelimlerin, yorumların ve uygulamaların kendilerini dindar Müslüman olarak tanımlayan erkekler arasında nasıl farklılık gösterdiğini açığa çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, Müslüman olmak sadece bir kimlik işaretleyicisi değil, aynı zamanda bir kimlik oluşturunusudur.⁹⁵ Yanı sıra çalışmada erkekliklerin biçimlendirici olduğu aynı anda İslami dindarlık ve normlara yönelik farklı orientasyonları yansıttığı ve ürettiği temel bir argüman olarak ele alınmaktadır. İstanbul'a gelen ve medenileşmemiş kırsal göçmenlere yönelik kullanılan 'Maganda' tarifi, kentli Türkiye'de erkek olmanın diğer yollarının bir göstergesi haline gelmektedir.

Araştırma Orta Doğu Çalışmaları ve coğrafyada mevcut olan erkekliğe ilişkin yeni yaklaşımlara katkıda bulunmaktadır. Müslüman erkekliğin hareketli ve çoklu olduğunu; karmaşık, sosyal, ekonomik ve politik ilişkiler ağı içinde farklılığı yansıttığını ve ürettiği ulaşılan diğer bir sonuç olarak ifade edilmektedir.⁹⁶ Araştırmada ulaşılan sonuçlardan biri de İstanbul ve

⁸⁶ Erkol, "The Crisis of Islamic Masculinities", 115.

⁸⁷ Fedele, "The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives".

⁸⁸ Fedele, "The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives", 139.

⁸⁹ Fedele, "The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives", 141.

⁹⁰ Fedele, "The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives", 145.

⁹¹ Fedele, "The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives", 173.

⁹² Gökarıksel- Secor, "Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey".

⁹³ Gökarıksel- Secor, "Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey", 381.

⁹⁴ Gökarıksel- Secor, "Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey", 383.

⁹⁵ Gökarıksel- Secor, "Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey", 401.

⁹⁶ Gökarıksel- Secor, "Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey", 402.

Konya'daki genç erkekler için giyim, kuşam, cinsellik ve bakma-arzulama bağı erkeklik koordinatlarının birer unsurları olduğudur. Konya şehir merkezinde sosyal açıdan muhafazakâr bir erkeklik performansının hegemonik bir boyut taşıdığı iddia edilmektedir.

Islamic/Muslim masculinity alanında yapılan önemli çalışmalardan bir diğeri Michael G. Peletz'in *Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia*⁹⁷ isimli araştırmasıdır. Makalenin amaçlarından biri, Güney ve Güneydoğu Asya'dan, özellikle de Müslümanların çoğunlukta olduğu Pakistan ve Malezya'da Müslüman erkekliklerin çeşitliliğine dair bölgedeki geniş eğilimlere dair bir anlayış geliştirmektedir.⁹⁸ Bununla ilgili ikinci amaç, tek bir etnik-dini ya da dar tanımlı bir ortamda bile çoğulluğu ve hiyerarşik ilişkileri karakterize edere literatüre katkıda bulunmaktadır. Makalenin Malezya'yı merkeze alan bölümünde, İngiliz sömürgeciler ve Malay elitleri tarafından yayılan ve Malayları (hepsi Müslüman), özellikle de Malay erkeklerini "tembel yerliler" olarak tasvir eden erkeklik üzerine sömürge ve erken sömürge sonrası söylemleri ele alınmaktadır.⁹⁹ Diğer bir bölümde erkeklerin şiddet yanlısı doğasını vurgulayan Pakistan ile cinsiyeti anlatıların günümüzdeki tezahürlerini yansıtan Malezya arasında nasıl bir tezat oluştuğunun tespiti yer edinmektedir.

"Tembel Yerliler", "Yeni Malaylar" ve Onların Erkeklikleri başlıklı bölümde hegemonik hale gelen Malay erkekliğinin başarısı kentsel normların ve geçim kaynaklarının benimsemesi ekseninde irdelenmektedir. Peletz'e göre yeni ortaya çıkan bu erkekliğin başarılması, "pirinç yetiştirmek ve kauçuk toplamak gibi daha geleneksel geçim odaklı faaliyetlere devam etmek yerine, girişimcilik fırsatlarını veya büyük ölçüde genişlemiş devlet bürokrasilerinde veya özel sektörde beyaz yakalı işleri takip etmeyi veya bu mümkün değilse ücretli işçilik yapmayı gerektirmiştir."¹⁰⁰ Ritüel ve din alanında, yeni Malay erkeklerinin yüksek bir dindarlık geliştirmeleri beklenmektedir. Yanı sıra Malezya'da son birkaç on yıldır yükselişte olan Vahabi etkisindeki Selefi anlayışıyla uyumlu bir erkeklik modeli çizilmektedir. Pakistan'daki Tebliğ veya Çitrali topluluklarından olmayan erkekler kadınsı bir biçimde tasvir edilmektedir.¹⁰¹ Yazarın verdiği örneğe göre Khwaja sira (veya hijra) erkek bedenli, kadın gibi giyinme, süslenme ve davranma eğiliminde olan bireylerden oluşmaktadır.

Bu çalışma, Müslüman erkeklerin hayatlarında günlük ibadetlerden ve geleneksel olarak yorumlanan Allah'a teslimiyetten çok daha fazlası olduğu iddiasıyla erkeklik çalışmalarına katkılar sunması beklenmektedir. Ayrıca erkekliğin kazanılmasında ekonomik ilişkilerin hegemonik bir unsur olarak tespiti önem arz etmektedir. Malezya'da ve Güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerinde ortaya çıkan hegemonik Müslüman erkekliklerin diğer bölgelerdeki bazı erkekliklerle benzerlikle taşısa da kendine özgü yapısının vurgulanması, çoklu erkeklikler teorisini güçlendirmektedir. Peletz çalışmasında, Müslüman erkekliği dindarlık ve ataerkilliğe indirgeyen yaklaşımın ötesinde tekil bir erkeklik olmadığını savunmaktadır.¹⁰² Bu meyanda İslami metinlerde temellendirilmiş ancak değişken semboller; deyimler, normlar, idealler külliyatı olduğu ortaya koyulmaktadır.

Pam Nilan, Mike Donaldson ve Richard Howson'un *Indonesian Muslim Masculinities in Australia*¹⁰³ makalesi Asya'da erkekliğin değişen biçimlerine ilişkin bir araştırmadır. Bu çalışma Avustralya'daki Endonezyalı Müslüman erkeklikler ile Anglo-Avustralyalı erkekleri karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Endonezya erkeklikleri üzerine pilot proje 2004 yılında yapılan bir konferanstaki yazarların kendi aralarında Endonezya ve 'anglo' Avustralya erkekliklerindeki farklılıklar ve benzerlikler üzerine gerçekleştirdikleri sohbetten açığa çıkmaktadır. Araştırma ilk olarak Avustralya'da lisansüstü öğrenci vizesiyle ikamet eden beş Endonezyalı erkekle yapılan görüşmelerle başlamaktadır. Endonezyalı erkekler (hepsi Müslüman), Avustralyalı erkekler ve davranışları hakkındaki yorumlarında, erkeklerin nasıl davranması gerektiğine dair kendi kültürel varsayımlarına üstü kapalı bir şekilde atıfta bulunmaktadır.¹⁰⁴ Bu meyanda projenin amacı, Avustralya'daki Endonezyalı Müslüman erkekler tarafından inşa edilen 'hegemonik' erkekliğin bazı temel parametrelerini belirlemektir.¹⁰⁵

Bu araştırma, erkeklik üzerine sosyolojik literatürdeki bazı boşlukları ele alması açısından önemlidir. Yazarlara göre erkeklikler ve din arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar oldukça eksiktir. Ayrıca din, etnik kökenler ve erkeklikler arasındaki ilişkiyi araştıran mevcut sosyal bilimler, İslam ve erkeklik üzerine artan bir genel ilgi olmasına rağmen gelişmemiştir.¹⁰⁶ Bu bağlamda araştırmadaki ilk veri analizi Endonezyalı erkekliğin sosyal inşasının Avustralyalı hegemonik erkeklikle benzerlik ve

⁹⁷ Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia".

⁹⁸ Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia", 535.

⁹⁹ Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia", 537.

¹⁰⁰ Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia", 543.

¹⁰¹ Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia", 558.

¹⁰² Peletz, "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia", 560.

¹⁰³ Pam Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", *Asian Social Science* 3/9 (2007), 18-27.

¹⁰⁴ Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", 26.

¹⁰⁵ Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", 27.

¹⁰⁶ Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", 18.

farklılıkların gözlemlenmesidir. Araştırmada bir dizi önemli sonuçlara ulaşılmaktadır. Öncelikle Batılı, cinselleştirilmiş 'playboy' erkeklik ideallerinin Endonezya kent erkek kültüründe güçlü bir şekilde rol oynadığı sonucu göze çarpmaktadır.¹⁰⁷ Endonezyalı erkeklerin sınıf, yaş ve evlilik ilişkilerinde, erkek gelirlerinin en yüksek ve en düşük tabakaları arasında artık büyük bir mesafe vardır. Bu rafine, üst ve orta sınıf erkeklikleri ile rafine olmayan, alt sınıf erkeklikleri arasında kültürel farklılaşmayı şiddetlendirmektedir. Orta sınıf Endonezyalı erkeklerin hem resmi hem de gayri resmi yaşam alanlarında rekabet süreci çok daha dolaylı ve incelikli olup, yüzü korumaya ve elini göstermeme biçiminde şekillenmektedir.¹⁰⁸ Hegemonik erkekliğin bir belirleyicisi olarak Endonezyalı erkekler 'zeki, konuşkan, bir yolu, bir aurası olan' kişiler olduklarında kadınlar için çekici olmaktadır.¹⁰⁹ Sonuç olarak, Avustralyalı erkekler son derece bireyci (bencil) ve rekabetçi görünmektedir. Ancak Endonezyalı erkeklerin birbirleriyle rekabet etmedikleri ya da kendi çıkarlarını ailenin çıkarlarından üstün tutmak gibi bencilliklerden yoksun oldukları anlamına gelmediğine dikkat çekilmektedir.

Colette Harris'ın Nijerya'nın Kaduna bölgesinde erkeklerin küresel değişim süreçlerinden nasıl etkilendiklerini ve bununla başa çıkma stratejilerinin neler olduğunu konu edindiği; *Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change*¹¹⁰ başlıklı çalışması, Müslüman erkeklik çalışmalarından biri olarak zikredilmektedir. Sömürgecilik, din ve kapitalizm ile erkeklik performanslarını inceleyen Harris, bahsi geçen kurumların toplumsal cinsiyete verdikleri önem üzerinden bir erkeklik tasviri yapmaktadır. Makalenin verileri 2007 ve 2011 yılları arasında İngiliz Araştırma Konseyleri Din ve Toplum Programı tarafından finanse edilen Vatandaşlık Geliştirme Araştırma Merkezi'nin himayesindeki bir dizi araştırma projesine dayandırılmaktadır. Katılımlı gözlem ve odak grup görüşmeleriyle toplanan bilgilerde toplumsal cinsiyetin, özellikle de erkekliğin, siyasetin tüm yönleri için ne kadar önemli olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Harris'e göre Nijerya'nın toplumsal cinsiyet düzeni ve erkeklik üretimi hem devlet hem de dini kurumlar tarafından kurumsallaştırılmaktadır.¹¹¹ Ona göre her din, üyelerini kendine bağlamaya hizmet eden örgütsel kodlara sahiptir ve bunlar toplumsal cinsiyet performanslarına uygun bulunan yerel kültürel ideallerle tasarlanmaktadır. Bu algıda erkek üstünlüğü desteklenirken, kadınlar İslam'ın öğrenmeye verdiği önem açısından okumaya teşvik edilir ancak bu, kamusal yaşamda erkeklerle eşit olmadığı anlamı taşımaktadır.¹¹² Kaduna'da erkeklerin evin geçimini sağlayan kişi olduklarına ve erkekler için bu beklentiyi karşılamamanın zorluğuna değinen Harris, bu durumu çağdaş erkekliğin en sorunlu yönü olarak görmektedir. Evin geçimini sağlamak, erkeklerin eşleri ve çocukları üzerindeki otoriteleri noktasında hayati bir öneme sahiptir. Erkekliğin maddi bir temeli olduğu gerçeği erkek kimliğinin üretiminde ve sürdürülmesinde hegemonik bir unsur olarak görünmektedir.

Araştırmada bu meyanda bir dizi sonuca ulaşan Harris, reformist İslami tarikatların ve karizmatik Pentekostal kiliselerin erkek üyeleri için geçerli olan dinsel inançlar, erkeklerin içinde buldukları istikrarsız durumlarla manevi olarak başa çıkmalarını sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet güç dengesizliğinin çoğunu üreten iki büyük dinin ortaya çıkışıyla sömürgeciliğin Nijerya'da uygulanma biçimi kolaylaşmaktadır.¹¹³ Nihai olarak bu çalışma, kapitalizm ve sömürgecilik anlayışının din ile kurduğu ilişkinin erkeklik algısı üzerindeki etkisini ortaya çıkarması açısından önem arz etmektedir. Müslüman erkekliklerin irdelendiği saha araştırmalarından bir diğeri de Peter E. Hopkins'in *Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations*¹¹⁴ isimli çalışmasıdır. Hopkins saha çalışmasıyla ataerkillik, saldırganlık, kadınsılık ve akademisyenlik ekseninde genç Müslüman erkeklerin erkeklik söylemlerine dair kanıtlarına ulaşmaya çalışmaktadır. İskoçya'nın Glasgow ve Edinburgh şehirlerinde yaşayan, çoğunluğu Pakistan kökenli genç Müslüman erkeklerle yapılan görüşme verilerine dayanan bu çalışma, Müslüman erkek kimliğini kuşak ilişkileri anlatıları üzerinden incelemektedir.

Hopkins, Müslüman erkeklikleri analiz ederken ilk olarak erkekliğin gündelik pratikler, yaşanmış deneyimler, sosyal ilişkiler, anılar ve duygular tarafından nasıl şekillendiğini irdelemektedir. Genç Müslüman erkeklerin annelerinin rolüne ilişkin tartışmalarını, evdeki mekanların anlamlarına, çağrışımlarına ve deneyimlerine odaklanan bu araştırmada, katılımcıların açıkça evin annelerinin ve kız kardeşlerinin alanı olduğunu vurguladıkları belirtilmektedir.¹¹⁵ Araştırmada tartışılan diğer bir husus, genç Müslüman erkeklerin beyaz kadınların Müslüman kadınlardan çok daha eşit oldukları algısıdır. Hopkins'e göre odak grup ve mülakat görüşmelerinde Müslüman kadınları beyaz kadınlarla karşı karşıya getiren ırkçı söylemlere başvurulmaktadır. Ona

¹⁰⁷ Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", 23.

¹⁰⁸ Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", 18.

¹⁰⁹ Nilan vd., "Indonesian Muslim Masculinities in Australia", 24.

¹¹⁰ Colette Harris, "Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change", *Religion and Gender* 2/2 (2012), 207-230.

¹¹¹ Harris, "Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change", 217.

¹¹² Harris, "Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change", 223.

¹¹³ Harris, "Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change", 229.

¹¹⁴ Hopkins, "Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations".

¹¹⁵ Hopkins, "Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations", 340.

göre bu anlayış Batılı kadınların yozlaşmış olduğu ve Müslüman kadınların saygının zirvesi olduğu argümanını yansıtmaktadır.¹¹⁶

Araştırmanın devamında genç Müslüman erkekliklerin oluşumunda sınıf ve cinsellik gibi toplumsal farklılık belirteçlerinin Müslüman erkekliklerin eril kimliklerini nasıl inşa ettiklerine atıflar yapılmaktadır. Eşcinsel Müslüman erkeklerle yaptığı saha alıntılarında değinen Hopkins, bu kişiler için eril kimliğin eşcinsel kimlikten güçlü bir şekilde etkilendiğinden ve onunla iç içe geçtiğinden söz etmektedir.¹¹⁷ Müslüman erkekler için ırksallaştırılmış, etnikleştirilmiş ve cinsiyetlendirilmiş cinsel kimlikler, genç Müslümanlara dayatılan baskı ve taleplerden oluşmaktadır. Bu meyanda araştırmaya katılan genç Müslüman erkeklerin eril kimliklerinin sınıfsal konumlardan etkilendiğinden bahsedilmektedir. Sonuç olarak, genç erkekler görüşlerini ve deneyimlerini ifade ederken bir erkeklik repertuarı kullanmaktadır. Hopkins'e göre, "Genç Müslüman erkeklerin çoğunluğu Müslüman erkekliğin hegemonik stereotiplerine uymayı amaçlarken, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, cinsellik, engellilik gibi iç içe geçmiş bir dizi karmaşık sosyal farklılık işareti, genç erkeklerin babalarıyla olan ilişkileri ve İskoçya'nın kentlerindeki belirli konumları gibi bu kalıbı bozmaktadır."¹¹⁸ Dolayısıyla araştırmada Efemine veya ataerkil bir erkeklikle ilişkilendirilebilecek anlatılar olsa da Müslüman erkekliklere ilişkin basit basmakalıp anlayışların sınırlı bir değeri olduğu görünmektedir. Bu yönüyle araştırma, genç Müslüman erkekliklerin çoklu doğalarının anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet yalnızca kadınlara atıfta bulunarak tam anlamıyla tarif edilebilecek bir olgu değildir. Din, kültür, gelenek ve modernlik gibi bir dizi farklı parametreler dikkate alınarak Müslüman erkekliklerin irdelenmesi bu açıdan önem arz etmektedir. Dinin Müslüman erkeklere yüklediği görev ve sorumluluklar üzerinden tasvir edilmesi, öncelikle Islamic/Muslim masculinity teriminin ne anlama geldiğinin açığa çıkarılmasında problematik bir konuya işaret etmektedir. Bu meyanda Müslüman erkeklerin dinsel yaşamda oynadıkları roller ve ataerkil düşünce ile kurdukları ilişkisel bağlar eleştirel bir bakış açısıyla irdelenmelidir. Nitekim çalışmalarda benzersiz ve tek anlamlı bir erkeklik biçiminden söz edilemeyeceğine dair sonuçlar göze çarpmaktadır. Yanı sıra bahsi edilen araştırmalarda eleştirel ve çoğulcu erkeklik şekillerinin vurgulandığı da görülmektedir. Erkekliğin din, kültür, sınıf, yaş ve etnik köken gibi koşullarla şekillenen bir olgu olarak ele alındığı bu araştırmalarda, bazen savaşı bir erkeklik modeli sunulurken bazen de bakımlı, şefkatli, güzel kokan bir erkek modeli çizilmektedir.

İslami erkeklik terimi genellikle dinin ahlaki emirleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Geleneksel İslami erkeklikte bir erkek, dinin öğrettiği bütün iyi karakteristik özellikleri taşımalıdır. Geleneksel İslam düşüncesindeki bazı yazarlar, erkeklik kurgusunu kadınların zayıflıkları (kadının akıl olarak kıt olması, fitne ve şer sembolü olarak algılanması, kadınların şahitlik ve miras konusunda erkeklerden daha aşağı bir konumda görülmesi vb.) üzerine bina etmektedir. Müslüman erkekliğin kavramsallaştırılmasında erkek ve kadın arasındaki eşitlik algısı önemli bir yer edinmektedir. Nitekim Müslüman bir erkeğin eril kimliğini üretmesinde ve sürdürmesinde kadınla olan ilişkisi önem arz etmektedir. Geleneksel İslam düşüncesinde Müslüman erkeğin evin reisi ve kadının koruyucusu olarak biçimlendirilmesi, Müslüman erkekliğin kavramsallaştırılmasında öne çıkan diğer bir meseledir. Evin geçimini sağlama görevinin sadece erkekler tarafından yerine getirilebileceği algısı, Müslüman eril nitelikleri hakkında önemli ipuçları taşımaktadır. Geleneksel İslam düşüncesinde Hz. Peygamber, Müslüman erkeklik inşası için özel bir erkek modeli ve referansıdır. Müslüman erkekler için Hz. Muhammed, mükemmel insan ve mükemmel davranış modeli olarak kabul edilmesi, cinsiyet algısının İslam'da nasıl oluştuğunun bir göstergesidir.

İslami kültür içerisinde Müslüman erkekliklerin konu edildiği çalışmalarda, Kur'an'ın mesajları İslami/Kur'anı erkekliğin ayrılmaz bir parçası olarak göze çarpmaktadır. Bu da erkeklik biçimlerinin tarifinde etik, ahlaki, estetik ve davranışsal kalıpların belirlenmesine yol açmaktadır. Ancak Müslüman erkekliklere, onların pratikte sembolize ve temsil edilme biçimlerine yönelik ilginin artmasıyla erkekliklerin üretilmesindeki psikodinamik koşullar ve süreçler de ele alınmaya başlanmaktadır. Nitekim Müslüman erkeklerin İslami dindarlıktan ziyade ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeler tarafından şekillendirildiğine dair ikna edici bir argümanlar sunan ve Batı'da yapılan bu çalışmalar, dinin Müslüman erkeklerin hayatlarında manevi rol modelleri olarak oynadığı önemli rolü göstererek, ataerkil ve tek boyutlu bakış açısına bir eleştiri yapmaktadırlar. İslami erkekliğin ulusötesi bir yaklaşımla sosyal yapısalcı inşa süreçlerini açıklayan bu çalışmalar, İslami erkeklik biçimlerinin yeniden yorumlanması gerektiğini önermektedirler. İslami erkekliğin klasik analizlerinin ötesinde yorumlanması, İslami erkekliğin toplumsal cinsiyet ilişkisinde yeniden canlanmasında ve yeni problematik konuların keşfedilmesinde kilit öneme sahiptir. Dinin dinamik ve değişken yapısı da düşünüldüğünde inşa edilen belirli erkeklik

¹¹⁶ Hopkins, "Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations", 343.

¹¹⁷ Hopkins, "Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations", 344.

¹¹⁸ Hopkins, "Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations", 349.

modellerinin hegemonik olanla değil, Müslüman çoğunluklu ülkelerin ulus ötesi yaklaşımlarıyla değerlendirilmelidir.

İslami kültürde yapılan araştırmalarda ulaşılan bulgular ile Batı kaynaklı araştırmaların sonuçları arasında bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Örneğin Esra Aslan Turan yaptığı çalışmada, imamların geleneksel ve ataerkil bir eril kimliğe sahip olduğunu iddia etmektedir. Ancak Michael G. Peletz *Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia* adlı çalışmada Müslüman erkekliğin geleneksel çizgiden çok daha fazlasına tekabül ettiği sonucuna ulaşmaktadır. Batı'da yapılan araştırmalar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki (MENA- İslam'ın doğduğu toprakları kapsadığı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası önemli jeopolitik mücadelelere sahne olunan bölge) Arap bölgelerini, Güney ve Güneydoğu Asya'nın bazı ülkeleri (özellikle Pakistan, Bangladeş, Hindistan, Malezya ve Endonezya) gibi geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Türkiye'de yapılan az sayıdaki çalışmalarda (Birsan Banu Okutan ve Esra Aslan Turan'ın saha araştırmaları) benzer verilere ulaşıldığı görülse de Batı kaynaklı araştırmalarda değişen sosyo-kültürel koşulların da etkisiyle önemli farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır.

Asifa'nın Müslüman eşcinseller üzerine yaptığı çalışmanın Türkiye'de benzer bir örneği söz konusu değildir. Nitekim Asifa'nın sahada ulaştığı en ilginç sonuçlardan biri, Müslüman eşcinsellerin benlik algılarını şekillendiren geleneksel dinin rolüne yapılan vurgulardır. Bunun aksine Kasim, ataerkil ve tek boyutlu olarak ele alınan erkeklik anlayışlarına eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. Benzer biçimde Sony tarafından yapılan *The Crisis of Islamic Masculinities* adlı çalışma, İslami kültürlerin içinde çeşitli yaşam tarzlarının olması ve birden fazla İslam anlayışının varlığına dayanarak çoklu Müslüman erkeklik düşüncesini destekler nitelikte veriler taşımaktadır. Banu Gökırsel'in ve Anna J. Secor'ın Konya ve İstanbul'da dindar genç erkeklerle yapılan saha verilerine dayandırılan çalışması, Türkiye'de Müslüman erkeklik biçimlerinde dinin nasıl bir role sahip olduğunu gösteren önemli araştırmalardan biridir. Turan ve Okutan'ın ulaştığı sonuçlara benzer biçimde bu çalışmada da Müslüman olmak sadece bir kimlik işaretleyicisi değil, aynı zamanda bir kimlik oluşturunusudur. Batı kaynaklı çalışmaların bazılarında Müslüman erkekler için hegemonik bir boyut taşıyan (özellikle Avustralya'daki Endonezyalı Müslüman erkeklerdeki rekabetçi, bir aurası olan, orta sınıf/tabakadan vb.) unsurların, Konya şehrindeki genç muhafazakâr erkekler için de söz konusu olduğu görülmektedir.

Söz konusu araştırmalar Müslüman erkekliğin günlük ibadetlerden ve geleneksel olarak yorumlanan ataerkil biçimlerden çok daha fazlası olduğu iddiasıyla, toplumsal cinsiyet çalışmalarına katkılar sunmaktadır. Müslüman erkekliği dindarlık ve ataerkilliğe indirgeyen yaklaşımın ötesinde tekil bir erkeklik olmadığını savunan bu çalışmalar, *çoklu erkeklik* teorisini güçlendirmektedirler. Erkeklik üzerine sosyolojik literatürdeki bazı boşlukları ele alması açısından önem teşkil eden bu araştırmalar, erkeklerin sınıf, yaş ve evlilik ilişkilerinde şekillenen Müslüman eril kimliklerine atıflar yapmaktadır. Bazı çalışmalarda kapitalizm ve sömürgecilik anlayışının din ile kurduğu ilişkinin erkeklik algısı üzerindeki etkisinin vurgulanması, çoklu ve eleştirel erkeklik teorisinin kapsamını genişletmektedir. Bu noktada Hopkins'in çalışması, Müslüman erkekliğin ataerkil ve efemine olarak basit basmakalıp yargıların dışında şekillenen bir olgu olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu araştırmaların erkeğin İslam içindeki konumunu ortaya çıkarmaya, tanımlamaya, erkek ve kadın arasındaki hiyerarşiyi çözümlemeye katkılar sunması beklenmektedir. Sonuç olarak Müslüman erkeklikleri konu edinen, çok sayıda derinlemesine görüşme ve katılımcı gözlemlerine, içerik analizlerine ve internet blog girişlerine erişimi içeren etnografik çalışmalar, erkeklerin eril kimliklerinin analizleriyle literatüre önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynakça | References

- Ahnas, Mehmet Ozan. *İmamlarda Erkeklik Algıları ve Din: Diyarbakır Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Ali, Kecia. *Cinsel Ahlak ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Amine, Wadud Muhsin. *Kur'an ve Kadın*. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Atay, Tayfun. "Erkeklik En Çok Erkeği Ezer". *Toplum Bilim* 101 (2004), 11-30.
- Badawi, Muḥammad Muṣṭafa. *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
- Barlas, Asma. *Believing Women in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Quran*. Teksas: University of Texas Press, 2002.
- Connell, R. W, Messerschmidt, James W. "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept". *Gender & Society* 19/6 (2005), 829-859.
- Corbin, Juliet, Strauss, Anselm. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2008.
- Creswell, J.W. *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. New York: Sage Publications, 2007.
- Demirkol, Murat. "Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Ezeli Hikmet ve Geleneksel İslam". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (2010), 271-290.
- Erkol, Çimen Günay. "The Crisis of Islamic Masculinities". *Masculinities* 2 (2014), 111-116.
- Fadl, Khaled Abou El. *Speaking in God's Name: Islamic Law, Authority and Women*. Oxford: Oneworld, 2001.
- Fedele, Valentina. "The Diasporic Islamic Masculinity and The Reformulation of European Islam: Theoretical Approaches And Interpretative Perspectives". *Universidad Complutense de Madrid* 40/4 (2013).
- Fidan, Hafsa. *Kur'an'da Kadın İmgesi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.
- Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2023.
- Gerami, Shahin. *Islamist Masculinity and Muslim Masculinities*. ed. Kimmel S. Michael. New York: Sage Publications, 2005.
- Gökarıksel, Banu, Secor, Anna J. "Devout Muslim masculinities: the moral geographies and everyday practices of being men in Turkey". *Gender, Place & Culture* 24/3 (2017), 381-402. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2017.1314948>
- Guenon, Rene. *İslam Maneviyatı*. çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.
- Harris, Colette. "Masculinities and Religion in Kaduna, Nigeria: A Struggle for Continuity at a Time of Change". *Religion and Gender* 2/2 (2012), 207-230.
- Hasan, Abdullah-Kabasakal, Zehra F. "Müslüman erkeklikler: Kur'an'ın Reçetesi Nedir?" *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Dergisi*, 788-801. <http://dx.doi.org/10.1080/09589236.2017.1316246>
- Hopkins, Peter E. "Youthful Muslim Masculinities: Gender and Generational Relations". *Transactions of the Institute of British Geographers* 31/3 (2006), 337-352.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. çev. Aksu Bora. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Kasim, Muhammadali P. "Political Islam and masculinity: Muslim men in Australia". *Norma* 12/2 (2017), 181-184. <https://doi.org/10.1080/18902138.2017.1330813> 25 May 2017
- Khuri, Fuad I. *The Body In Islamic Culture*. London: Saqi Books, 2000.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler". *İslami Araştırmalar Dergisi* 10/4 (1997), 271-283.
- Köysüren, Aliye Çınar. *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sentez Yayınları, 2016.
- Kümbetoğlu, Belkis. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.
- Lahoucine, Quzgane. *Islamic Masculinities (Global Masculinities)*. London: Zed Books, 2006.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1999.
- Mernisse, Fatıma. "Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik". *Bekâret ve Ataerki*. ed. Pınar İlkcaracan. 99-113. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Mevdudi, Ebu'l Ala. *İslam'da Toprak Mülkiyeti*. çev. Mehmet Yaşar Şahin. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1972.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslam İdealler ve Gerçekler*. çev. Ahmet Özel. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Nilan, Pam vd. "Indonesian Muslim Masculinities in Australia". *Asian Social Science* 3/9 (2007),18-27. <https://ro.uow.edu.au/artspapers/149>
- Odabaş, Sevim. "İnternette Erkeklik, Cinsel Sağlık Politikası ve Ticareti". *Doğu Batı Dergisi* 63 (2019), 203-221.
- Okutan, Birsan Banu. *Erillik ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Ouzgane, Lahoucine. "Islamic Masculinities: Introduction". *Men and Masculinities* 5/3 (2003), 231-235.

- Özbay, Cenk-Baliç, İlkey. "Erkekliğin Ev Halleri". *Toplum Bilim Dergisi* 101 (2004), 89-103.
- Peletz, Michael G. "Hegemonic Muslim Masculinities and Their Others: Perspectives from South and Southeast Asia". *Comparative Studies in Society and History* 63/3 (2021), 534-565.
- Prado, Abdennur. "Muslim masculinities: An Open Process". *International Congress on Islamic Feminism Critical Muslim* 6 (2008), 31-46.
- Roald, Anne Sofie. *Women in Islam: The Western Experience*. London: Routledge, 2001.
- Sancar, Serpil. *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Schuon, Frithjof. *Dinlerin Aşkın Birliği*. çev. Yavuz Keskin. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1992.
- Sînâ, İbn. *Resailü's-şeyh er-reis*. Beyrut: Daru Sadır, 2020.
- Siraj, Asifa. *The Islamic Concepts of Masculinity and Femininity*. University of Glasgow Department of Sociology. Glasgow: University of Glasgow, 2006.
- Sondy, Amanullah. *The Crisis of Islamic Masculinities*. London: Bloomsbury Publisher, 2015.
- Şimşek, Hasan-Yıldırım, Ali. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Topçu, Şenol. *1980 Sonrası Türk Öyküsünde Erkek ve Erkeklik Olgusu*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.
- Turan, Esra Aslan. "İmamların Erkeklik Anlayışı". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2023), 411-432.
- Uysal, Enver. "İhvân-ı Safâ". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22/1-6. TDV İslam Ansiklopedisi, 2000.
- Wach, Elise. "Learning about Qualitative Document Analysis". <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/2989>.